

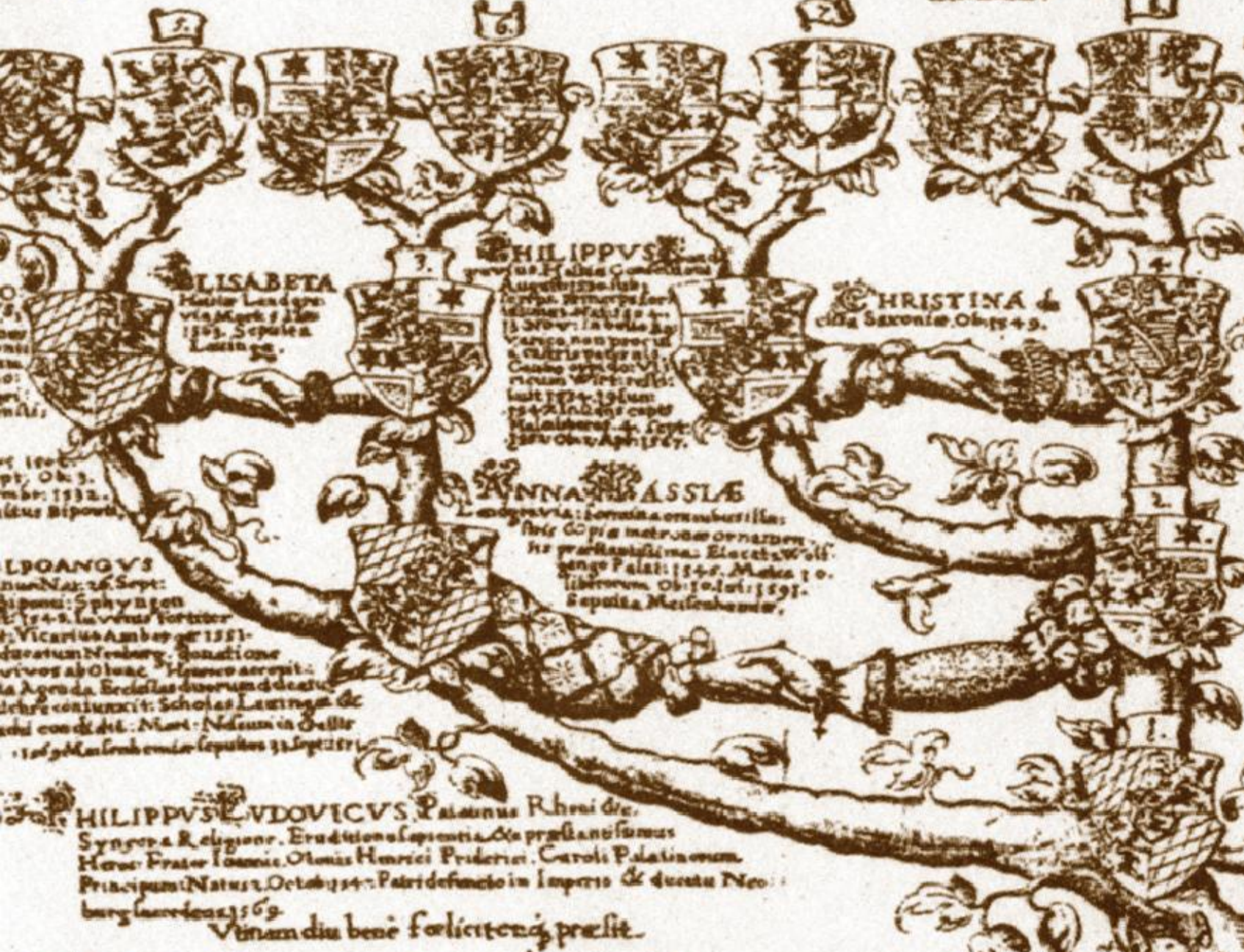
Pátrame po minulosti

5 de jebis

XVI. INDICIARIORVM MAIORVM, hoc est, ABAVI Illustrissimae Principis & Dominae Dn: ANNAE MARAE, Palatinae Rheni

ANDER ...
ROARE ...
WILHELMVS ...
ANNA ...
WILHEL ...
ANNA ...
GEORGIVS ...
BARBARA ...

ANNA MARIA Pa-
 18 Aug. 1575. soror Doro:
 nobis Augusti. Amiliae hedi-
 cipi pall.
 Nuptia Saxoniae Duci
DERICO WILHEL
 nuptis Neoburgi luctuosa
 avia sumptuosa.
 Felicitas ipsi & foecun:
ANNA Palatina **MARIA**, ex lata Induag.
 Saxoniae celebri et sola probata Duci:
 Arbore laudatam genui sorora **ANNA MARIA**.
 Hac tenuispectam cerne, utriusq; tui

NEALOGICA

ORVM ILL. ET ABAVIARVM TOTIDEM:

Ac Ducis Saxonie Vinarientis Evc: Dñs Principis q̄ clementissimæ:

JOANNES
II. Dux Cl
venis Comes
Marchis Loth
vici. F. P.

MECH:
TILDIS:
Henric
Landgravi
Halsb. P.

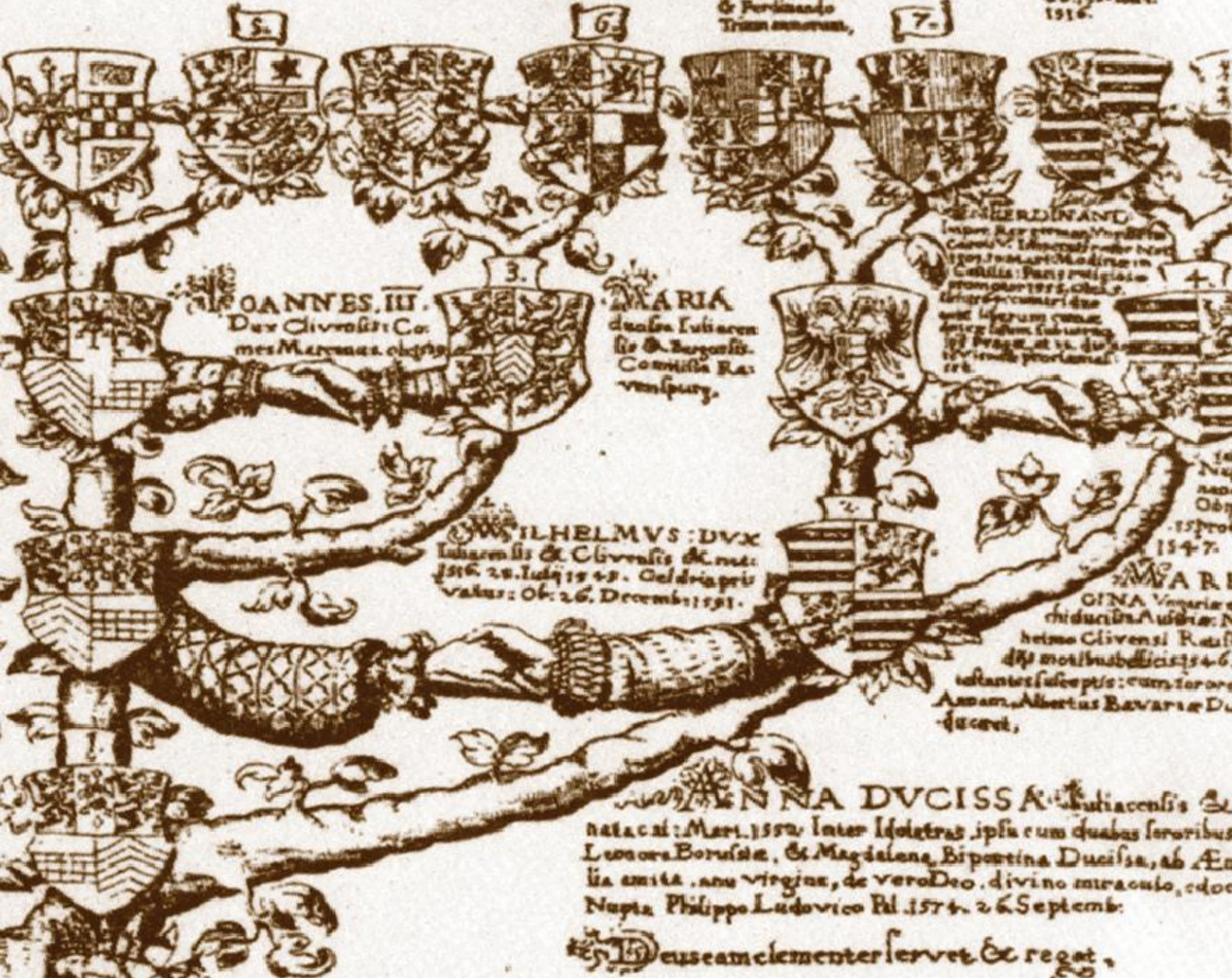
WILHEL:
MYS. Oer
stet Dux
Lutiacensis
Baronialis Co
mitis Raver
burg. F.

SYBILLA
Alberti II. E
lectoris de March
brandeb: vulgo
Achillis Overha
steri Generis.
11. Martij. 1486.
Ere dñs ab con
suetudinis P
1597. Xij. lib
rorum. F.

PHILIPPVS
rex Hif: Co
Rat: dñs regni
archiepisc
Hif: apud
dictas dñas
Lutiacensis. F.
1597. Xij. lib
rorum. F.
1597. Xij. lib
rorum. F.
1597. Xij. lib
rorum. F.

JOANNA
REGINA
Arag de Casti
Ferdinandi
Regis Hif:as.
Catholici dic
ti: qui Sarac
nos tota Hif:pa
nia expulsi. F.

VILADIS:
LA. VS.
Rex Vng
rie et B. Rom
Catholici. F.
1597. Xij. lib
rorum. F.
1597. Xij. lib
rorum. F.

JOANNES. III.
Dux Clivensis Co
mes Martius. obijt.

MARIA
duxess Lutiacen
sis & Bergonis.
Comitissa Ra
venburg.

WILHELMVS: DVX
Lutiacensis & Clivensis & natus
1516. 28. Iulij. 1519. Geldriapri
vatus: Obijt. 26. Decemb. 1591.

ANNA DUCISSA
Lutiacensis &
nata est: Mart. 1550. Inter Isoletas ipsa cum duabus sororibus
Leonora Borusla. & Magdalena Bipontina Ducissa, ab An
lia amita. annu virgine, de vero Deo. divino miraculo, edoc
Nupta Philippo Ludovico Rl. 1574. 26. Septemb.
Deuse amclementer servet & regat.

Latina nata Neoburgi
theae Sabine. Wolf. Wit.
wigia Ioan Briderici Prin
Vinarientis D.D. PRI:
MO: 19. August: 1591.
celebratis: ob mortem.

Sis fortuna etiam multata fructibus Arbor:
Saxonia edifices Vinariumq̄ domini
Subita corda gras. habebat MARIA ut -oe ot oxos
Atq̄ bonam partem res MARIA illa. legat
ANNA licet mundo lis arumosa caduca:
Mox ipsi vivas. HANNA beata. Deo.
ditas coelitus contingat, Vota HANN. & repetas: seras quoq̄ tempora vite:
Sit DEVS in vita. Duxq̄, omerq̄ via,
Sic fortuna etiam multata fructibus Arbor:
Saxonia edifices Vinariumq̄ domini
Subita corda gras. habebat MARIA ut -oe ot oxos
Atq̄ bonam partem res MARIA illa. legat
ANNA licet mundo lis arumosa caduca:
Mox ipsi vivas. HANNA beata. Deo.
ditas coelitus contingat, Vota HANN. & repetas: seras quoq̄ tempora vite:
Sit DEVS in vita. Duxq̄, omerq̄ via,

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR
vydalo odporúčaciu doložku pre materiálny didaktický
prostriedok Dejepis 5 Pátrame po minulosti
(pre 5. ročník ZŠ) od autorov Viliama Kratochvíla
a Miroslava Daniša prípisom
č. 2018/1932:4-10K0 zo dňa 28.03.2018
a zaradilo ho do zoznamu národného registra
didaktických prostriedkov s odporúčacou doložkou.

Drevené písacie tabuľky z obdobia staroveku. Vyhĺbené obdĺžnikové plochy sa vyplňali voskom, do ktorého sa potom písalo.

Autori doc. PaedDr. Viliam Kratochvíl, PhD.
prof. Mgr. Miroslav Daniš, CSc.

Lektori Mgr. Jana Desiatniková
PaedDr. Helena Krippelová
doc. PhDr. Juraj Roháč, CSc.
PaedDr. Dana Vasilová, PhD.
PhDr. Darina Vasilová, PhD.

**Štylistická
spolupráca** PaedDr. Bohumil Synek

Dizajn Miroslav Cipár, akad. maliar
Gabriela Smolíková

Vydal Orbis Pictus Istropolitana, spol. s r. o.
Miletičova 7, 821 08 Bratislava
v roku 2020 (N)

Zodpovední redaktori Mgr. Ivana Černáková
Mgr. Ľubomír Lábaj

Predná a zadná strana obálky: Ak sa pozorne pozriete na tento obraz, dozviete sa veľa o tom, ako to vyzeralo kedysi v škole. Vidíte učiteľa, ktorý má plné ruky práce, pretože všetky deti školy sú v jednej triede. Všimnite si, čo sa stalo neposednému žiakovi. Ak nejaký žiak robil príliš veľa chýb, musel sa postaviť pred triedu s tabuľkou, na ktorej bolo napísané: „Som osol“. Čo ste si ešte všimli na obraze?

Všetky práva vyhradené! Kopírovať, rozmnožovať a šíriť toto dielo alebo jeho časť v akejkoľvek podobe bez súhlasu majiteľa práv je trestné.

ISBN 978-80-8120-848-5

Pátrame po minulosti

Nástenný obraz ako názorná pomôcka na precvičovanie slovies vo francúzštine z roku 1905

5 dejepis

pre 5. ročník základnej školy

Orbis Pictus Istropolitana

© Orbis Pictus Istropolitana

Obsah

I. Pamäť okolo nás

1.	Kde všade sú ukryté spomienky?	6
2.	Rodinný album fotografií	8
3.	V úschovni písomných pamiatok	10
	Metóda: Ako si urobiť rodokmeň	12
4.	Za tajomstvami pomníkov	14
5.	Navštívili sme múzeum	16
6.	Zo školskej kroniky	20
	Pohľad späť I	22

II. Do minulosti

1.	Album historických prameňov	24
2.	Na počítadle času	26
	Metóda: Ako si urobiť časovú priamku	28
3.	Kolobeh sviatočných dní	30
	Pohľad späť II	32

III. Človek a priestor

1.	Ľudia v pohybe	34
2.	Prstom po dejepisnej mape	36
3.	Planéta miest a dedín	38
4.	Práca šľachtí človeka	40
5.	Detská práca včera a dnes	42
	Pohľad späť III	44

IV. Človek a komunikácia

1.	O jazyku a písme	46
2.	Ucho, oko a klik	48
3.	Náboženstvá jedného boha	50
4.	Keď rinčia zbrane	52
	Pohľad späť IV	54

Úvod

Milí žiaci,

váš nový predmet dejepis má aj novú učebnicu. S jej pomocou sa stanete pátračmi, detektívmi, ktorí odhaľujú stopy z minulosti. Budete tieto stopy skúmať, aby ste mohli zistiť, čo sa udialo v minulosti, či už nedávnej, alebo veľmi vzdialenej. Tomu sme prispôbili aj jednotlivé rubriky vašej učebnice.

Výkladový text

Zistite, čo nám môžu prezradiť fotografie o minulosti.

prináša základné informácie z danej témy. V úvode tohto textu nájdete dôležitý podnet na vaše pátranie. Nasledujúci výkladový text je rozčlenený medzititulkami, aby sa vám ľahšie čítal. Nachádzajú sa v ňom i skratky **P1** **P2**, ktoré odkazujú na historické pramene v rubrike *Na stope*.

Na stope

je rubrika, ktorá vás upozorní na prítomnosť stôp po minulosti – historických prameňov, najmä písomných a obrazových. Pramene uvádzame skratkou **P1** **P2**.

Pátrame

je rubrika, v ktorej nájdete otázky, na základe ktorých môžete pátrať v historických prameňoch. Tak zistíte, čo sa asi stalo v minulosti. Môže vás podnietiť k tomu, aby ste kládli aj vlastné otázky.

Metóda – učebná cesta

vám prináša návod, ako si niečo vytvoriť.

Do slovníčka

je rubrika, v ktorej nájdete vysvetlenie cudzích a menej známych slov.

Rozlišujeme, usporadúvame, opakujeme

tvorí záverečnú časť dvojstrany. Sú tu dôležité slová, mená, názvy i otázky, ktoré vám pripomenú, čo ste sa učili.

Bude vás zaujímať

vám prináša podnetné a doplňujúce informácie, zaujímavosti k danej téme.

Pohľad späť

ponúka opakovanie jednotlivých kapitol učebnice. Poznáte staré známe: „Opakovanie je matkou múdrosti“?

Kde všade sú ukryté spomienky?

Pokúste sa odkryť blízke i vzdialené spomienky, ktoré sú súčasťou nášho života. Čo sa z nich môžeme dozvedieť o minulosti?

A Od rodinnej pamäti

Pamäť je úžasná vec. Sú v nej ukryté mnohé miesta, ktoré sme navštívili, a udalosti, ktoré sme prežili. Pamäť našich rodičov, starých rodičov a ďalších predkov zachytáva dávnejšiu minulosť. Tej sa môžeme dokonca dotknúť, keď si prelistujeme rodinný album a vezmeme do rúk staré fotografie. Pamäť, to sú aj spomienky. Spomienky sú ako svetlo, ktorými si svietime do minulosti.

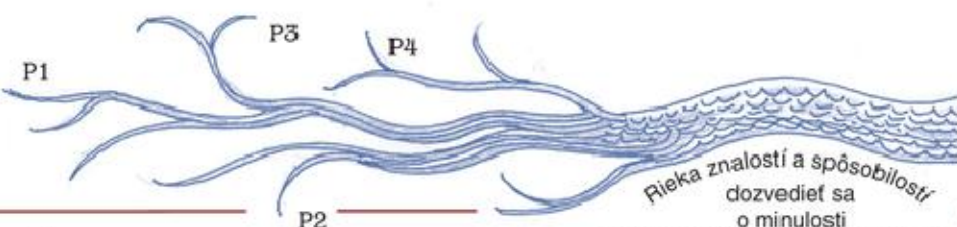
Názvy ulíc, sochy, pomníky, pamätné tabule, ale aj knihy, ľudové piesne, rozprávky, povesti, to všetko vypovedá o našej minulosti. Rovnako aj cintoríny, kde ležia naši predkovia, ľudia známi i neznámi. To všetko je minulosť. Minulosť, ktorá sa stretáva s prítomnosťou.

B Dejiny – história – dejepis

Ľudia sa vždy zaujímali o svojich predkov. O to, čo bolo predtým, než sa narodili oni. Takéto skúmanie, pátranie po minulosti označili starí Gréci slovom dejiny (história). História rozpráva o dávnych udalostiach, o tom, ako kedysi ľudia žili, pracovali, čo vykonali a ako sa správali. Rozprávať o minulosti bude aj váš nový predmet. Volá sa dejepis, *deje a pís*, lebo je to písanie o minulých dejoch. Písanie či rozprávanie o takých dejoch a udalostiach, po ktorých zostali stopy.

C Ako prameň vody

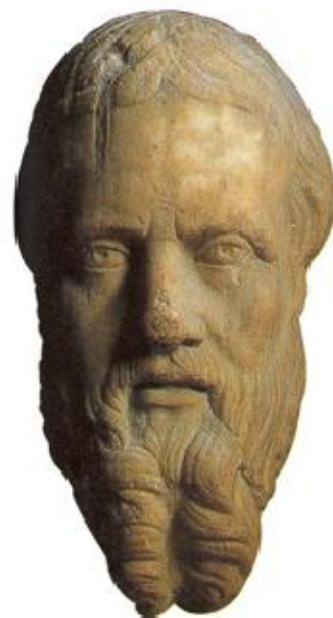
Stopám a pamiatkam z minulosti hovoríme historické pramene. Tieto pramene môžeme prirovnať k prameňom vody. Tak ako rieka vyviera z prameňa, podobne vyviera naše poznávanie minulosti z historických prameňov – stôp po minulosti. Preto historici ako „stopári“ neustále skúmajú historické pramene, aby zistili, čo hovoria o našej minulosti. Napokon to budete robiť aj vy – dejepisní pátrači.

© Orbis Pictus Istropolitana

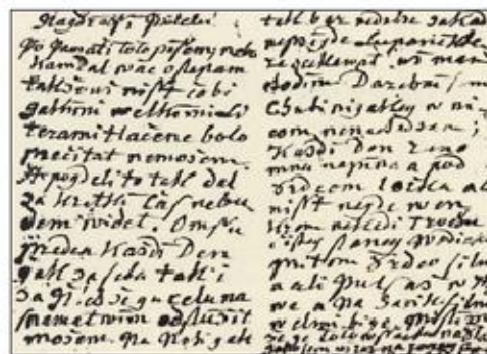

Rodinná fotografia je obrazovou spomienkou na starého a prastarého otca.

Otec dejepisu Herodotos. Vo svojom diele *Dejiny* rozprával „o historických udalostiach, aby sa časom nezabudlo, čo ľudia vykonali...“

Vysvetlite, prečo Herodotos nechcel, aby sa časom zabudlo na to, čo ľudia vykonali v minulosti.

Zvláštnosťou histórie je to, že skúma zmeny ľudskej spoločnosti nepriamo, sprostredkovane – pomocou rôznych historických prameňov.

Na stope

P1 Správa z ďalekej budúcnosti: Európska tlačová kancelária: Senzačný nález z 19. 11. 2900!

„Archeológovia našli spolu so zvyškom čiernej gumy a časťou fľaše okrúhlu poprehýbanú plechovku, z ktorej sa zrejme pil asi vtedy veľmi obľúbený nápoj. Na zvyškoch červeného lakovania plechovky sa zachovali tri písmená O L A. Odborníci objavili na nej aj štvrté písmeno, bohužiaľ je výrazne poškodené. Experti na písmo odhadujú, že to bolo pravdepodobne písmeno L alebo C. Význam celého slova je ešte neznámy.“

P2 Správa z neďalekej minulosti: Objav prídu skúmať odborníci, časť nápisu však vygumoval čas, Trenčianske noviny z 19. 11. 2001

„Dve doteraz neznáme písmená V a A v rímskom nápisu na hradnej skale v Trenčíne, ktoré v týchto dňoch objavili odborníci, vzbudili živý záujem... Písmená V a A sú zreteľné, medzi nimi sa však črtá pozostatok ešte jedného V, čo môže viesť k predpokladu, že ide o slovo VIVA. Nie je to ale isté a odborníci na písmo budú musieť takéto tvrdenie dokázať ďalším výskumom.“

Pátrame

1. Objasnite, prečo to, čo dnes považujeme za samozrejmé a známe, sa za istých zvláštnych okolností môže raz stať neznáme a záhadné.
2. Vysvetlite, prečo historici za pomoci ďalších odborníkov musia neustále skúmať historické pramene.
3. Z textov vypíšte, akí odborníci sa podieľali na skúmaní uvedených prameňov.
4. Vyberte päť predmetov zo súčasnosti, ktoré by ste umiestnili do vitríny v múzeu v roku 2900. Svoj výber zdôvodnite.

Po vynájdení knižnice Johannom Gutenbergom sa v knižniciach ukrýva obrovské množstvo informácií o minulosti.

Možné nálezy z ďalekej budúcnosti.

Prepis rímskeho nápisu na hradnej skale v Trenčíne, pri čistení ktorého údajne objavili ďalšie tajuplné písmeno V. Vypátrajte preklad tohto nápisu.

Rozlišujeme, usporadúvame, opakujeme

1. **Dôležité slová a mená:** pamäť, spomienka, rodinný album, minulosť, prítomnosť, dejiny, história, dejepis, historický prameň
2. Vysvetlite, čo znamená, keď povieme *včera* – *dnes* – *zajtra* – *pozajtra*. Opište priebeh jedného pracovného dňa spred týždňa, mesiaca a roka.
3. Na čo sa dobre pamätáte, keď ste boli prváci? Spýtajte sa svojich rodičov a starých rodičov, ako ďaleko do minulosti siahajú ich spomienky. Porozprávajte sa o tom, čo sa raz možno stane v blízkej budúcnosti.
3. Vysvetlite, prečo sa zaujímame o minulosť.

Rodinný album fotografií

Zistite, čo nám môžu prezradiť fotografie o minulosti.

A Na počiatku bola fotografia

O tom, ako ľudia vnímali prvé fotografie, hovoria mnohé populárne historky. Napríklad tá o priateľovi, ktorý s obdivom hovorí priateľke: „Ty ale máš pekné dieťa!“ Priateľka: „To nič nie je. Mal by si ho vidieť na fotografii!“

Na fotografiách chceme často vyzerat lepšie, krajšie než v skutočnosti. Na starých fotografiách sú zachytené celé rodiny i jednotlivci v slávnostnom oblečení. ^{P1} Na niektorých z týchto vzácných záberov sú aj príbuzní, ktorí pracujú alebo športujú. Obklopujú ich staré veci, predmety i stroje, ktorými si pomáhali pri práci. Tieto rodinné fotografie dokumentujú, aká bola vtedy móda, účesy, ako sa menili zariadenia domácnosti i vtedajší okolitý svet.

B Keď naši rodičia boli deťmi

Zábery z rodinného albumu ukazujú, ako vyzerali naši prastarí či starí rodičia, keď boli mladí. Prezrádzajú aj to, ako vyzerali naši rodičia, keď boli deťmi. Mnohí vtedy vyzerali tak ako my teraz. Fotografie nám pripomínajú, že mnohí blízki príbuzní už nie sú medzi nami. Niektorí z nich prišli o život za tragických okolností, napríklad zahynuli vo vojne.

V niektorých rodinách sa príbuzní dokonca pozerajú na nás zo stien, kde visia zarámované fotografie. Ako keby strážili a chránili byty a domy, v ktorých žijú ich potomkovia. Každá takáto fotografia je pamiatkou, ktorá nám ukazuje, čo bolo a čo už nie je.

C Rodinný album môžete vytvárať aj vy

V mnohých rodinách nájdeme nielen fotografické pamiatky po predkoch, ale aj písomnosti, listiny, listy, knihy, pohľadnice, staré predmety i časti oblečenia či dokonca kusy nábytku.

^{P2} Ak sa chcete dozvedieť niečo o minulosti rodiny, poprosťte rodičov, aby vám ukázali rodinný album fotografií a porozprávali vám o sebe a vašich príbuzných. Môže to byť zážitok!

Rodinný album môžete vytvárať aj vy. Fotografiou, napísaním krátkeho postrehu, zážitku, opísaním udalosti. Vytvoríte tak stopu, pamiatku pre vaše deti či vnúčatá. Z takejto stopy sa ďalšie generácie dozvedia o tom, ako žili deti na začiatku 21. storočia.

Pozeráte sa na dagerotypy, najstarší druh fotografií na medenej doštičke, z roku 1850. Zhotovovanie takýchto fotografií spočiatku trvalo niekoľko hodín. Pouvažujte, prečo matka drží svoju dcéru za ruku.

Prečo sa žena odfotovala aj so zarámovanou fotografiou muža? Odhadnite, v akom vzťahu k žene bol muž na fotografii.

Na stope

- P1** V roku 1906 prišiel z mesta do dediny fotograf. Pre jej obyvateľov to bola veľká udalosť. Každý sa chcel odfotografovať.

Pátrame

1. Rozčleňte príslušníkov rodiny na tri skupiny podľa veku.
2. Napíšte, ako na vás pôsobí rodina na fotografii (výzor, oblečenie, výraz tváří).
3. Posúďte, za akých okolností vznikla táto rodinná fotografia.
4. Mama na fotografii má 35 rokov. V čom vám pripadá iná ako dnešné mamy v jej veku?
5. Vypočítajte, v ktorom roku sa narodila.
6. Pri akých príležitostiach sa rodina najčastejšie fotografuje?

- P2** Pohľadnica je pamiatkou na prastarého otca, ktorý ju poslal z vojenského tábora v Rusku v roku 1916 svojej manželke.

Pátrame

Zistite, do ktorej krajiny a mesta putovala pohľadnica prastarého otca.

Z minulosti fotografovania

1824 J. Niépce zhotovil prvú ustálenú fotografiu.
1839 Louis Daguerre zhotovil prvú fotografiu človeka.
1841 William Fox-Talbot [tálbet] vynášiel negatívno-pozitívny postup, ktorý umožnil zhotovovanie fotokópií.
1861 James Maxwell [džejms meksuel] zhotovil prvú farebnú fotografiu.
1888 George Eastman [džordž ístmen] založil spoločnosť Kodak.
1948 Edwin Land [lend] začína s predajom fotoaparátov značky Polaroid.
1988 zhotovili prvý digitálny fotoaparát.

Takto kedysi vyzeral fotoaparát.

Rozlišujeme, usporadúvame, opakujeme

1. **Dôležité slová a mená:**
rodinný album, fotografia ako historický prameň
2. Uplatnite svoje skúsenosti z pátrania. Vyhľadajte fotografie rodičov, starých rodičov z otcovej alebo matkinej strany. Podľa čoho spoznáte, že ide o staré fotografie? Pokúste sa zistiť, pri akej príležitosti vznikli tieto fotografie. Napíšte krátky príbeh o fotografii.
3. Tip na surfovanie:
Louis Daguerre, dagerotypia
4. „Nie je nič spôsobnejšie, nič posilňujúcejšie a nič poučnejšie ako fotografie v rodinnom albume.“ Vysvetlite túto myšlienku.

V úschovni písomných pamiatok

Zoznámili ste sa s fotografiami v rodinnom albume. Teraz navštívite miesto, v ktorom sa zhromažďujú, uchovávajú a študujú písomné pamiatky z minulosti. Čo všetko nám môžu prezradiť?

A Na počiatku bolo písmo

Po vynáleze písma začali ľudia zaznamenávať dôležité informácie pre život spoločnosti. Aby ich mohli opätovne využívať, museli sa zaoberať aj ich zhromažďovaním, zachovávaním a sprístupňovaním – tak vznikli archívy. Archívy si zakladali nielen úrady, mestá, školy, ale aj napríklad rôzne remeselnícke cechy a spolky. Niekedy to boli i súkromné osoby, šľachtici, učenci a umelci. V archívoch sú uložené súbory dôležitých písomností z ich činnosti. Súbor písomností jedného pôvodcu sa nazýva archívny fond. Okrem týchto súborov písomností sa v nich uchovávajú aj rôzne zbierky.

B Čo sa skrýva v archíve

Nedávno sme s triedou navštívili archív. Doslova nás prekvapila veľkosť archívnych skladov a množstvo regálov, v ktorých sú uložené písomnosti. V archívnych fondoch vzbudili našu pozornosť najmä erbové listiny šľachticov, kráľovské listiny, ktorými kráľ udeľoval rôzne práva obyvateľom vtedajších miest. Okrem nich sme sa zoznámili s rôznymi listinami, listami, spismi, úradnými knihami, stanovami remeselníkov a obchodnými zmluvami. V zbierkach nás zasa prekvapili rôzne pečatidlá a pečiatky, fotografie, plagáty a letáky. Tí, ktorí skúmajú archívne písomnosti, v nich nájdu veľa cenných historických informácií o našich dejinách, regióne, o svojom bydlisku, ba niekedy aj o vlastnej rodine.

C Čo nám prezradí rodostrom

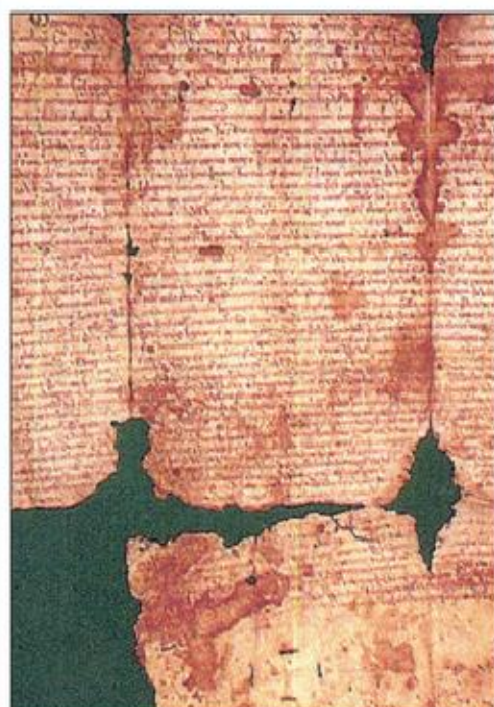
Nás však veľmi zaujali bohato zdobené a vymalované rodostromy s rodovými erbami – znakmi významných a bohatých šľachtických rodov z minulosti. Rodostromy sú vlastne rodokmene znázornené ako rozkošatený strom. Z nich sa dozvedáme nielen mená predkov a kedy žili, ale v stručnosti aj ich statočné činy a úspechy v živote. „Pozrite sa, akých mám predkov! Preto som taký aj ja a moje deti,“ chválili sa nezriedka tí, ktorí si rodostrom nechali vypracovať. Takisto dnes je zaujímavé vedieť, kto boli a ako žili naši predkovia. Preto mnohí pátrajú v rodinných pamiatkach, pýtajú sa starších príbuzných alebo hľadajú zápisy v archíve či v matrikách. Takto si zostavujú rodostrom vlastnej rodiny.

Pohľad do archívu

Súbory písomností uložené v posuvných regáloch

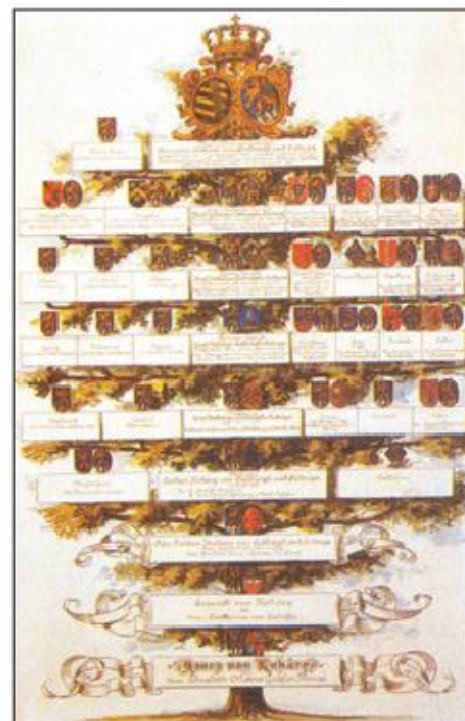

Zoborská listina z roku 1113. Jedna z našich najstarších zachovaných listín

Na stope

P1 V archíve nám ukázali aj takýto zvláštny list s kresbami. Jeho autormi boli zbojníci. Napísali ho v roku 1493 a poslali mešťanom kráľovského mesta Bardejov.

Pod textom sú nakreslené obrázky. Pod nimi sú mená zbojníkov: Orava, Muran, Dunajec, Senok, Rimanov a Premisl. Pod menami je do listu vypálených šesť dier. V ľavom dolnom rohu je nakreslený zbojník, ktorému kat sfal hlavu. Nad ním je napísané *Vasko nevinný*. Vedľa je nakreslená šibenica s tromi obesencami. Nad šibenicom je napísané *Krv nevinná* a vpravo *Timko nevinný*. V strede dolného okraja listu, namiesto pečate, je priviazaná metlička.

Históriu a pôvod svojho rodu zobrazovali kedysi urodzené a bohaté rodiny ako strom s rozvetvenými konármi. Ľudia už oddávna považovali strom za symbol života, zdravia, pokoja a šťastia.

Do slovníčka

matrika – úradná kniha, do ktorej sa zaznamenávajú narodenia, sobáše a úmrtia osôb. Matriku vedie matrikár na obecnom úrade. Matriku tvorí kniha narodení, kniha manželstiev a kniha úmrtí. Cirkevné matriky vedú farári ako správcovia farnosti.

erb – obrazec vytvorený podľa heraldických pravidiel (štít so znamením) – znak osoby, rodu, krajiny alebo nejakého mesta.

heraldika – náuka o pravidlách a spôsoboch tvorenia znakov, erbov.

cech – organizácia remeselníkov toho istého remesla.

Rozlišujeme, usporadúvame, opakujeme

1. **Dôležité slová a mená:**
archív, rodokmeň (rodostrom), erb
2. Zistíte, aké druhy prameňov môžeme nájsť v archíve.
3. Vysvetlite, prečo sa archívy označujú aj ako pamäť spoločnosti.
4. Porozmýšľajte, čo by ste raz mohli odovzdať do archívu.

Pátrame

1. Určite tri predmety, ktoré nakreslili zbojníci do listu.
2. Čo asi chceli týmito predmetmi vyjadriť?
3. Čo chceli povedať kresbami a nápismi bardejovským mešťanom?
4. Kto dal pravdepodobne stať a obesiť zbojníkov Vaska a Timka?
5. V prvej vete listu je napísané: „Vy zlí a nespravodliví ľudia bardejovskí...“ Pokúste sa dokončiť list. Odhadnite, čo asi požadovali zbojníci za smrť svojich druhov.

Zvitok verejného notára Jána z Gostyňa z roku 1332 dlhý vyše 14 metrov

Ako si urobiť rodokmeň

Už na rodinnej fotografii z roku 1906 ste sa snažili rozčleniť jednotlivých rodinných príslušníkov na tri skupiny podľa ich veku. Tieto skupiny ľudí označujeme aj slovom generácie. Týmto slovom nazývame skupinu osôb narodených v rovnakom časovom období.

Tri generácie jednej rodiny z roku 1906

Náš priestor, v ktorom žili a žijú jednotlivé generácie ľudí, bol po dlhé stáročia križovatkou rôznych národov a ich kultúr. Hneď na prvý pohľad to môže dokázať aj obyčajný telefónny zoznam. Už pri jeho listovaní nám niektoré mená a priezviská neznejú len slovensky, ale aj česky, maďarsky, nemecky, poľsky či rusky. Môžeme si hneď položiť viaceré otázky. Odkiaľ prišli títo ľudia? Ako dlho žijú na našom území? Prečo opustili svoju pôvodnú vlasť?

Podobné otázky si položíte, keď budete pátrať po minulosti svojej rodiny. Získate tak informácie o vlastnej minulosti, o pôvode svojej rodiny, o tom, ako žili blízki i vzdialení predkovia, kedy sa zosobášili, alebo aké povolania vykonávali. Takto postupne môžete vytvoriť rodinnú históriu a rozčleniť rodinných príslušníkov do jednotlivých generácií. Aj pomocou rodokmeňa vlastnej rodiny.

Do slovníčka

rodina – malá spoločenská skupina, ktorá je založená na manželstve alebo pokrvnom príbuzenstve – zväzok rodičov a ich detí (biologická rodina), vzťah medzi príbuznými v priamej línii (rodičia, deti, vnuci) i pobočných líniách (súrodenci).

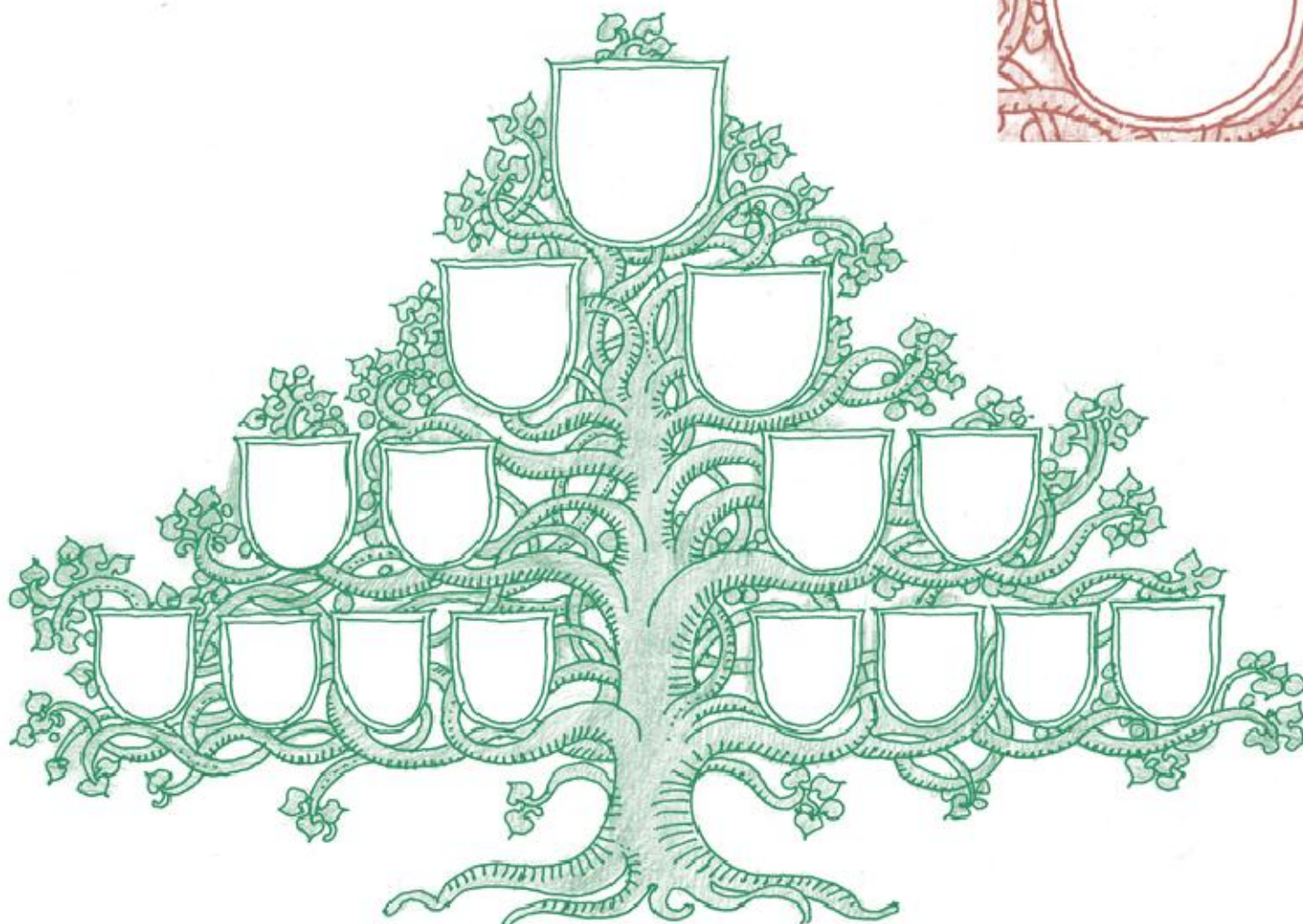
rodokmeň – súpis všetkých potomkov jedného rodičovského páru – pôvodne sa zaznamenávali len nositelia rovnakého priezviska. Dnes sa takto označujú všetky druhy rodových postupností. Často je spracovaný v grafickej alebo výtvarnej podobe.

generácia – skupina osôb, ktoré sa narodili a žili približne v rovnakej dobe, bez ohľadu na príbuzenský či iný vzťah. Noví potomkovia sa vo väčšine rodín narodia, keď majú rodičia dvadsať až tridsať rokov. Teda každá nová generácia prichádza na svet približne za 25 – 30 rokov.

rovesník, vrstovník – človek, ktorý patrí do rovnakej generácie ako niekto iný, napríklad váš spolužiak.

Takto môže vyzeráť rodostrom.
Spočítajte, koľko rodinných generácií
je v ňom zobrazených.

Metodický postup

1. Na výkres veľkosti A3 nakreslite svoj rodostrom. Orientujte sa podľa nakresleného vzoru. Najvyššie položený štít patrí vám. Dva štíty patria vašim rodičom.
2. Zozbierajte nasledujúce údaje o každom rodinnom príslušníkovi: Meno a priezvisko. Dátum narodenia, prípadne i dátum úmrtia. Miesto narodenia. Počet detí. Povolanie. Zapište zozbierané údaje do jednotlivých políčok.

Uplatnite svoje skúsenosti z pátrania

1. Predstavte svoj rodostrom spolužiackam a spolužiakom.
2. Porovnajte si navzájom rodostromy. Ako sa zmenil vek príbuzných, počet ich detí, povolanie a krstné mená v priebehu rokov?
3. Tip na surfovanie: genealógia. Napište jej výstižnú charakteristiku tak, aby ste ju mohli objasniť spolužiakom. Čerpajte informácie z viacerých internetových stránok.

Za tajomstvami pomníkov

Aj pomníky sú spomienkami na minulosť. Vypátrajte, aké historické udalosti či osobnosti pripomínajú pomníky v mieste, kde žijete.

A Pomníky ako pamäť na minulosť

Na tých, čo už nie sú medzi nami, nechceme zabudnúť. Preto im stavíme pomníky priamo nad hrobmi i mimo nich. Sú pamätníkmi na život slávnych, bohatých, významných, ale aj obyčajných ľudí. Pomníky sa nestavajú len ľuďom, ale aj dôležitým udalostiam z minulosti. Pomníkmi chceme vyjadriť našim predkom, ale aj významným udalostiam našu úctu.

Môže to byť však aj opačne. Keď pomníky búrame. Stáva sa to najmä vtedy, keď sme si osobnosť alebo udalosť, ktorú pomník pripomína, prestali vážiť, keď jej už nechceme preukazovať úctu.

B Aj egyptská pyramída je pomník

Najčastejšie bývajú pomníkmi rôzne sochy a súsošia. Znázorňujú významnú osobnosť alebo osobnosti. Niekedy si človeka z minulosti pripomíname len pamätnou tabuľou s textom. Pamätné tabule bývajú na miestach, na budovách, kde tento človek žil alebo pracoval.

Ako sa menila spoločnosť, menili sa aj pomníky. Mení sa ich tvar a veľkosť. Naši predkovia stavali nad hrobmi ľudí mohyly. Boli to vysoké násypy z hliny, niekedy spevnené drevenou konštrukciou alebo kameňmi.

Medzi najstaršie a veľkolepé pomníky, ktoré sa dodnes zachovali, patria egyptské pyramídy. Sú to hrobky, do ktorých pochovávali vládcov krajiny. Pyramídy sú staré niekoľko tisíc rokov. Známe arabské príslovie nám pripomína: *Všetko na svete má strach z času, ale čas má strach z pyramíd.*

V súčasnosti nás obklopujú rôzne pomníky, pamätníky, pamätné tabule, sochy, súsošia. Niekedy je ich súčasťou symbol kríža. Nájdeme ho i na každom cintoríne, na každom náhrobnom kameni. Aj na rázcestiach, v chotároch dedín stoja pomníky s krížmi alebo sochami svätcov. Sú svedectvom kresťanskej viery našich predkov.

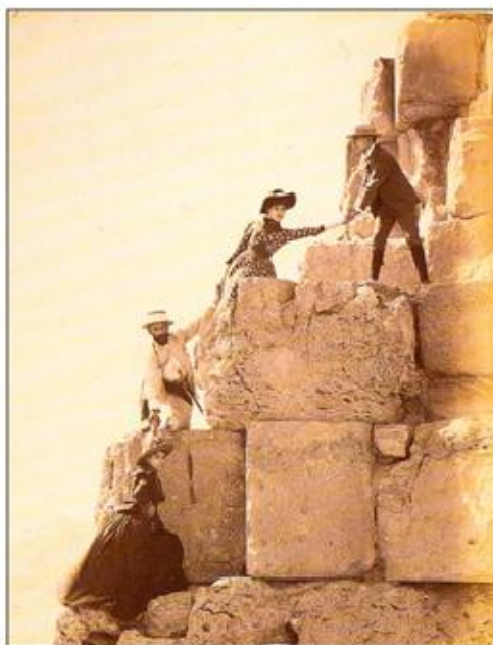
Snáď najviac sú nám zrozumiteľné rôzne sochy a súsošia. Môžu zobrazovať niektorú významnú osobnosť, alebo sú len symbolom, napríklad takej udalosti, ktorú ľudia prežili a chceli ju zvečniť.

Prierez mohylou z doby bronzovej

Pyramída v Egypte

Egyptské pyramídy oddávna priťahovali pozornosť turistov. Výstup na Cheopsovu pyramídu z roku 1885.

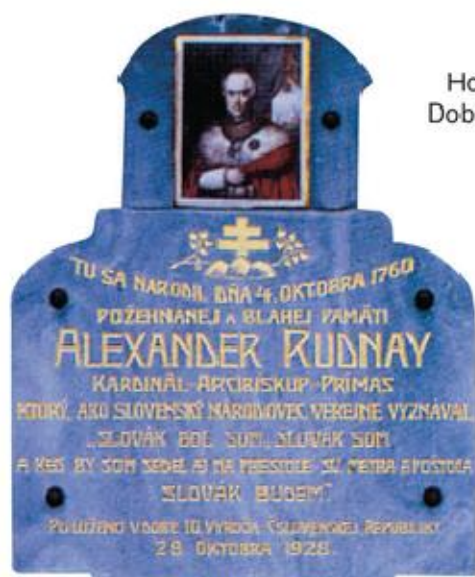

Pamätník padlých v roku 1848 v Hurbanovej doline pri Brezovej pod Bradlom je dielom Dušana Jurkoviča.

Na stope

P1 Čo prezradí pátračom pomník, pamätník?

Pomníky, pamätníky, sochy, súsošia, pamätne tabule i názvy ulíc sú tiež historickým prameňom – zdrojom informácií o minulosti. Aby o nej prehovorili, musíme im tiež klásť otázky. Najprv zistíte, aké pomníky, pamätníky sa nachádzajú v mieste vášho bydliska. Svoju pozornosť zamerajte aj na miestny cintorín. Vypátrajte, podľa akých osobností sú nazvané ulice v mieste vášho bydliska.

Hrob Jána Hollého na Dobrej Vode

Pamätaná tabuľa na rodnom dome Alexandra Rudnaya v Žiari nad Hronom

Obete varujú. Dielo slovenského sochára Jozefa Jankoviča pripomína udalosti Slovenského národného povstania z roku 1944.

Svätý Vendelín na stĺpe z roku 1761 (Trnava)

Pátrame

Spomienka

1. Zistíte, akú historickú osobnosť alebo udalosť pripomína pomník alebo pamätník.
2. Kedy osobnosť žila? V ktorom roku sa odohrala táto udalosť?
3. Spýtajte sa starých rodičov, aké spomienky ich viažu k historickej osobnosti alebo udalosti, ktorú pripomína pomník alebo pamätník.

Miesto

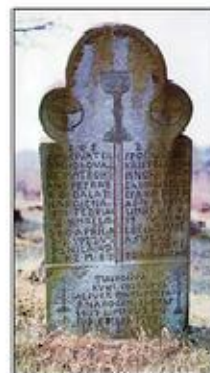
Opište miesto, na ktorom stojí pomník alebo pamätník.

Čas

Zistíte, v ktorom roku bol pomník, pamätník postavený.

Forma

1. Opište, aké postavy sú znázornené na pomníku či pamätníku.
2. Vypíšte, čo sa nachádza okrem postáv na pomníku, pamätníku.
3. Z akého materiálu je postavený pomník, pamätník?

Kamenný doskový náhrobník je svedkom minulosti.

Rozlišujeme, usporadúvame, opakujeme

1. **Dôležité slová a mená:** pomník, pamätník, pamätaná tabuľa, socha, súsošie
2. Prečo ľudia stavajú pomníky alebo pamätníky?
3. Prečo ľudia často aj búrajú, odstraňujú pamätníky?
4. Vysvetlite arabské príslovie: *Všetko na svete má strach z času, ale čas má strach z pyramíd.*
5. Uplatnite svoje skúsenosti. Napíšte správu o výsledkoch zo svojho pátrania po pomníkoch a pamätníkoch v mieste svojho bydliska.

Navštívili sme múzeum

*Ďalším miestom spomienok na minulosť je múzeum.
Aké druhy pamiatok sa v ňom sprístupňujú?*

A Na počiatku bol museion

Slovo múzeum je gréckeho pôvodu a pochádza zo slova *museion*. *Museion* v preklade znamená chrám, v ktorom bývajú Múzy – bohyne umenia. Tu, pod ich ochranou, vtedajší učitelia zhromažďovali, spracúvali a zároveň študovali vedecké a umelecké diela. Dokonca jedna z týchto deviatich Múz, Kleió, ochraňovala a inšpirovala učencov, ktorí písali o minulosti.

B Dnes je to múzeum

Aj keď sa nám grécke *museion* nezachovalo, jeho myšlienka je stále prítomná v našich súčasných múzeách. Dnes ich môžeme navštíviť takmer v každom meste. Pracovníci múzeí v nich zhromažďujú, študujú a pravidelne sprístupňujú širokej verejnosti rôzne pamiatky z minulosti. Z nich môžeme vypátrať, ako ľudia kedysi žili, aké pracovné nástroje, predmety vyrábali a používali. Každé múzeum má svoj depozitár – skladisko. V ňom sú uskladnené a roztriedené historicky cenné predmety. Návštevníci múzeí nemajú do tohto priestoru prístup. Z tejto zásobárne odborníci vyberajú jednotlivé pamiatky do výstavných miestností – expozícií. Všetky pamiatky, predmety a veci vystavené v múzeách sa nazývajú exponáty.

C Boli ste v múzeu voskových figurín?

V súčasnosti rozoznávame rôzne druhy múzeí, v ktorých sa stretávame s rôznorodými exponátmi. Zvyčajne v každom štáte, v hlavnom meste krajiny, sa nachádza národné múzeum. To zhromažďuje a vystavuje viaceré zbierky. Napríklad prírodovedné, archeologické, technické, historické i umelecké. V iných múzeách zase nájdeme len určitý druh pamiatok. Napríklad predmety vyrobené len z keramiky alebo predmety na výrobu vína.

Osobitným druhom múzeí sú galérie, domy umenia. V nich sa zhromažďujú a vystavujú výtvarné a sochárske diela z minulosti, ale aj prítomnosti. Medzi múzeá zaraďujeme aj skanzeny, v ktorých sa nachádzajú stavebné a iné pamiatky ľudovej kultúry v prírode. Zaujímavým múzeom je múzeum voskových figurín. Sú to napodobeniny slávnych ľudí z celého sveta vyrobené z vosku. Sú medzi nimi takí, ktorí už zomreli, ale aj tí, ktorí ešte žijú. V tomto múzeu by sa na nás mohla pozeráť aj vosková figurína Andreja Kmeťa. Jeho zásluhou bolo už pred vyše sto rokmi v Turčianskom Svätom Martine založené Slovenské národné múzeum.

Kleió – jedna z deviatich bohýň umenia starých Grékov. Bola to Múza dejepisu a ochrankyňa historikov.

Najvýznamnejšie *museion* s bohatou knižnicou bolo v starovekej Alexandrii v Egypte. Tu sa pod jednou strechou sústredil najväčší počet vedcov a umelcov vtedajšieho sveta. Rovnaký význam ako hľadaniu nového pripisovali uchovávaniu starého. Prečo vtedajší vedci pripisovali taký veľký význam uchovávaniu starého?

Moderné múzeá začali vznikať pred vyše sto rokmi. U nás sa zaslúžil o modernú podobu múzea botanik a archeológ Andrej Kmeť (1841 – 1908). V roku 1895 bolo na jeho podnet založené Slovenské národné múzeum.

Na stope

P1 Andrej Kmeť píše o múzeu ako bezpečnom útulku, *Národné noviny* č. 93, 1892.

„Dnes, zajtra, ako sa už ten náš ľud prebúdza a čítaním vzdeláva, bude sa pýtať, ako žili, pracovali, ako sa šatili jeho predkovia. Kto odpovie ti na túto otázku? Odpovie ti zbierka alebo múzeum. Zbierajme pamiatky časov dávnych, aby zachovali sme ich pre ďalekú budúcnosť. V potomstve chceme mať uctených predkov svojich, keď hľadáme, zbierame a na bezpečnom mieste zachraňujeme všetky pamiatky, ktoré pôda otcovská, či vo vnútri a či na povrchu svojom zachovala po nich. V tých starých pamiatkach skrýva sa veľmi pekné a hlboké poučenie. Keď chceme niečo zachrániť pred zahynutím, aspoň na pamiatku, utekajme s tým do múzea, aby nám to nová móda nepovyhadzovala na smetisko, kde navždy zmizne. Ukrývajte pred nivočmi do múzea ako do bezpečného útulku.“

Pátrame

1. Na aké otázky nám môže odpovedať múzeum?
2. Objasnite na základe prameňa, prečo Andrej Kmeť žiadal zbierať pamiatky časov dávnych.
3. Čo považoval Andrej Kmeť za *novú módu*?
4. Posúďte, či sa aj v súčasnosti správame k starým veciam ohľaduplne.

Vaši spolužiaci pri pátraní v múzeu

Pátrame

1. Zistite, aký druh múzea sa nachádza v mieste vášho bydliska.
2. Zistite, aký druh exponátov môžete skúmať v tomto múzeu.
3. Za pomoci učiteľa zostavte plán pátrania v múzeu.

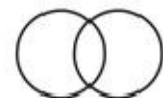
Obálka Zborníka Muzeálnej slovenskej spoločnosti, ktorý vychádzal od roku 1896.

Do slovníčka

diagram – grafické znázornenie vzťahov medzi dôležitými slovami (pojmi), číselných údajov pomocou geometrických útvarov, napr. kružníc.

Rozlišujeme, usporadúvame, opakujeme

1. **Dôležité slová a mená:** múzeum, depozitár, galéria, skanzen, exponát, Andrej Kmeť
2. Rozlíšte a roztriedte pomocou diagramu: Aký je rozdiel medzi múzeom a archívom?

archív múzeum

3. Zdôvodnite, prečo vhodne vybraná múzejná zbierka posilňuje našu pamäť.
4. Zhodnoďte svoju návštevu múzea:
 - a) Vypíšte, ktoré exponáty vás najviac zaujali.
 - b) Zdôvodnite, prečo sa vám exponáty páčili.
 - c) Zhodnoťte, ako na vás pôsobila celá výstava.

Hry dětské. Ludi pueriles. Kinderspiele.

Na nasledujúcej dvojstrane sa zoznámite so školskou kronikou, v ktorej sa skrýva minulosť školy. V mnohých kronikách nájdeme aj zmienku o prvej obrázkovej učebnici pre deti *Svet viditeľných vecí* v *obrazoch*, ktorá prvýkrát vyšla v Norimbergu roku 1658. Vybrali sme z nej pre vás cvičenie *Detské hry*. Autor tejto učebnice Jan Amos Komenský (1592 – 1670) v nej ako prvý spojil písaný text s obrazom, aby si mohli žiaci konkrétnejšie predstaviť a pochopiť

to, čo sa učia v jazyku. Najskôr v materinskom, prostredníctvom ktorého sa učili najmä latinčinu, vtedy najrozšírenejší jazyk, ako je dnes angličtina. Komenského učebnica sa používala vo vyučovaní v celej vtedajšej Európe i vo svete. Súčasne to bola najdlhšie používaná učebnica. Na našom území až do polovice 19. storočia.

Chlapci	Pueri	Die Knaben
hrávajú buď	ludere solent,	pflegen zu spielen,
v ráže (hliněné	vel globis fictili-	entwed. mit Schnell-
kuličky) 1,	bus 1;	keulchen 1;
buď házejíce	vel jactantes	oder schiebend
koulí 2	Globum 2	die Kugel 2
do kuželek 3,	ad Conas 3;	nach den Kegeln 3;
buď kuličku	vel Sphaerulam	oder das Kügelein
holí 4	Clavâ 4	mit der Keule 4
zarážejíce	mittentes	schlagend
skrže kroužek 5,	per Annulum 5;	durch den Ring 5;
buď vlka 6	vel Turbinem 6	oder den Kreussel 6
bičem 7	Flagello 7	mit der Peitsche 7
pohánějíce	versantes;	treibend;
(otáčejíce),		[8
buď z foukačky 8	vel Sclopo 8,	oder mit dem Blasrohr
a kuše 9	& Arcu 9	und Armbrust 9
střílejíce,	jaculantes;	schliessend;
buď na chůdách	vel Grallis 10	oder auf Stelzen 10
chodíce; [10	incedentes;	gehend;
aneb na houpačce	vel super Petau-	oder auf dem Knebel 11
11	rum 11	
se rozhánějíce	se agitantes	sich bewegend
a houpajíce.	& oscillantes.	und retzschend.

Pátrame

1. Zamerajte svoju pozornosť na obrázok.
2. Vypátrajte, aké druhy hier sa hrali deti v dávnej minulosti.
3. Ktoré z týchto detských hier sa hrajú deti dodnes?
4. Spýtajte sa rodičov a starých rodičov, aké hry sa hrávali, keď boli vo vašom veku.
5. Zdôvodnite, prečo sa hovorí, že jeden obraz povie viac ako tisíc slov.

Zo školskej kroniky

*Aj v školskej kronike sú ukryté spomienky.
Vypátrajte informácie o minulosti svojej školy.*

A O starých Grékoch, ktorí chodili do školy vo voľnom čase

Nielen slová história, múzeum, ale aj slovo škola prvýkrát použili starí Gréci. Rozumeli pod ním činnosť, ktorú robia ľudia vo voľnom čase. Neskôr týmto slovom označovali miesto, kde prebieha rozhovor medzi učiteľom a žiakom.

B Tajomstvo starej skrine

Nedávno sme navštívili školskú knižnicu, kde sme si prezerali knihy spisovateľov detskej literatúry. Pri pátraní v jej priestoroch sme objavili staršiu skriňu s veľkou visacou zámkou. Opýtali sme sa pani učiteľky, čo v sebe táto tajomná skriňa ukrýva. Na učiteľkinej tvári sa objavil úsmev. Vyšla z knižnice a o chvíľu sa vrátila s kľúčom v ruke. Skriňa nám prezradila svoje tajomstvo. Bola plná veľkých hrubých zošitov v pevnej väzbe. „Sú to školské kroniky,“ oznámila nám pani učiteľka s hrdosťou, „skrýva sa tu naša školská minulosť od roku 1903.“ P1

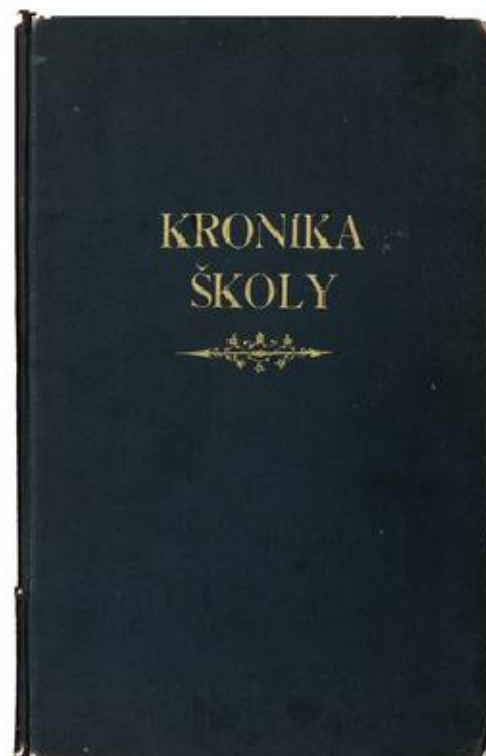
C Keď dievčatá a chlapci nechodili do jednej triedy

Začali sme sa rozprávať o najstarších časoch, keď vznikali prvé školy. Mnohé veci nás prekvapili. Napríklad, že chlapci a dievčatá kedysi nechodili do rovnakých škôl. V niektorých obdobiach dokonca dievčatá vôbec nemohli chodiť do školy. Zazнала nás aj tvrdá disciplína. Neposlušnosť počas vyučovania sa trestala. Najlepším pomocníkom učiteľa bola ešte aj v minulom storočí štiplavá palička, ktorá neslúžila len ako ukazovadlo. Medzi najstaršie školské pomôcky patrili malé tabuľky, ktoré nahradzali žiacke zošity. Písalo sa na ne griflíkom, predchodcom kriedy, ktorý sa vyrábala z bridlice. Až neskôr sa objavila krieda a veľká nástenná tabuľa, papier i zošity pre žiakov. Na písanie sa používali husie brká, perá bez náplne, ktoré sa museli neustále namáčať do atramentu. Nádobky na atrament boli súčasťou školských lavíc.

Boli sme však zvedaví, aké záznamy sa nachádzajú v školskej kronike. Jeden z nich, z roku 1937, sme si spoločne prečítali. Bol to príkaz z októbrovej učiteľskej porady, kde sa rozhodlo, že každý žiak bude nosiť v zimnom období do školy polienko dreva, aby takto prispel k vykurovaniu školy. Pre nedostatok kuriva sa častokrát aj predlžovali zimné prázdniny.

Grécka škola. Žiaci sa učia hrať na lýre. Žiak stojaci pred učiteľom sa chystá spievať. Učiteľ drží zvitok s textom: *Múza, príď na pomoc Skamandrovi, aby mohol pekne plynúť spievať.* Maľba na šálke, ktorú stvárnil maliar Duris pred 1 500 rokmi.

Takto vyzerali školské kroniky. V mnohých školských kronikách nájdeme i meno zakladateľa modernej školy, učiteľa národov Jana Amosa Komenského (1592 – 1670). Dokonca niektoré školy nesú vo svojom názve jeho meno.

Na stope

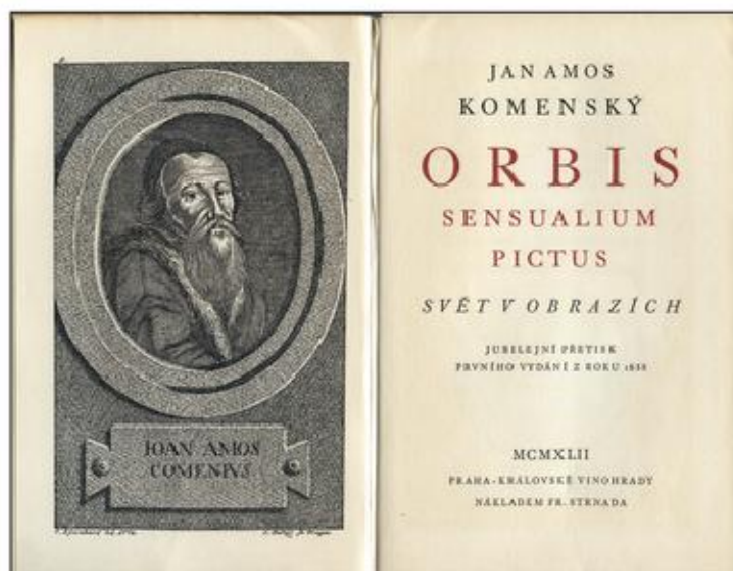
P1 Karolína Brustleová, prvá riadna učiteľka v obci Podhorie pri Žiline písala školskú kroniku. Jej prvý písomný záznam pochádza z roku 1903.

„Prvá riadna škola sa otvorila dňom 1. decembra 1903 so 46 každodennými a 20 opakovacími žiakmi, ktorí pre neznalosť čítania a písania tiež navštevovali každodennú školu, takže úhrnom bolo 66 žiakov. Predtým ich vyučovali jednotliví gazdovia čítať, trochu písať a málo náboženstva. Písať sa učili len chlapci. Keď som ja začala vyučovať, mala som asi 10 – 15 chlapcov, ktorí vedeli čosi prečítať. Tí sa v mojej škole naučili koľko-toľko písať. O úplnej znalosti čítania a písania nemohlo byť ani slychu, lebo v jari do školy viac nechodili a druhú zimu už odišli zo školy. Vyučovacích hodín bol 30 hodín týždenne. Začiatok školského roku bol obyčajne 1. novembra. Riadne sa malo začať 15. októbra, ale žiaci chodili do školy od prvého do posledného snehu. Školský rok končil 15. mája, takže sedem mesiacov bolo vyučovanie.“

Pátrame

1. Vysvetlite, prečo počas jari žiaci nechodili do školy.
2. Objasnite, prečo žiaci prišli do školy až keď napadol prvý sneh.
3. Zistite na základe historického prameňa, čím sa odlišovali „každodenní a opakovací žiaci.“
4. Zistite, či úryvok zo školskej kroniky potvrdzuje to, čo ste čítali vo výkladovom texte o vzdelávaní dievčat v minulosti.

P2 Titulný list učebnice Orbis pictus

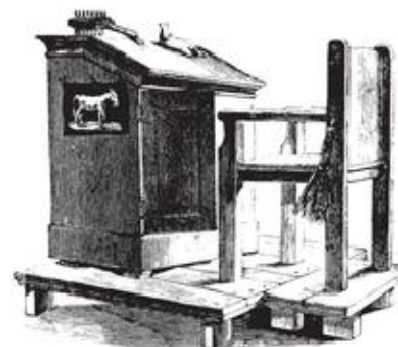

Pátrame

Na titulnom liste je označený rok vydania rímskymi číslicami. Pomôžte si matematikou. Zistite, v ktorom roku vyšla Komenského učebnica.

V roku 1685 vyšla v Levoči Komenského učebnica Orbis pictus s latinsko-nemeckomaďarsko-českým textom. Vytlačili ju v Brewerowej tlačiarni.

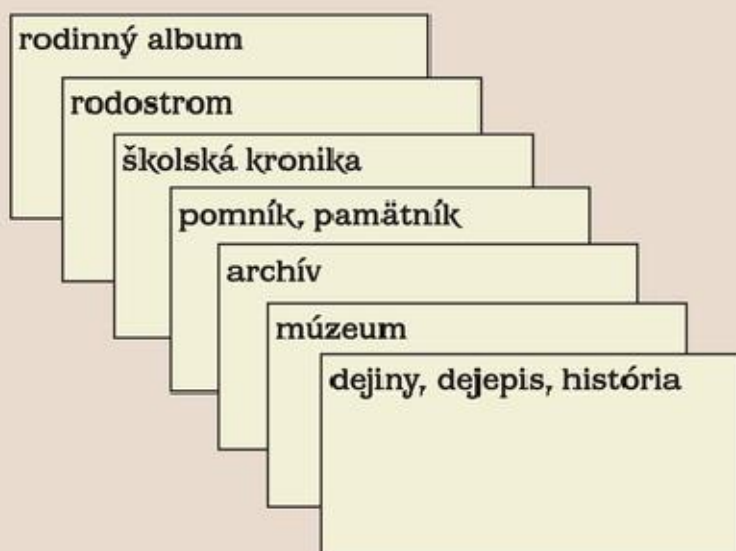
Učiteľov stôl – katedra

Rozlišujeme, usporadúvame, opakujeme

1. **Dôležité slová a mená:** školská kronika, Jan Amos Komenský
2. Aké informácie vám poskytl školské kroniky z rôznych historických období?
3. Za pomoci učiteľa a školskej kroniky vypátrajte informácie o minulosti školy.
4. Pokúste sa vytvoriť zápis do školskej kroniky.
5. V čom podľa vás spočíva význam školských kroník?
6. Tip na surfovanie: vzdelávanie dievčat v minulosti
7. Spýtajte sa starých rodičov, ako si spomínajú na svoje vyučovanie v škole.
8. Čo dnes nahrádza tradičnú školskú kroniku?

Pohľad späť I

1. Vysvetlím dôležité slová - pojmy.

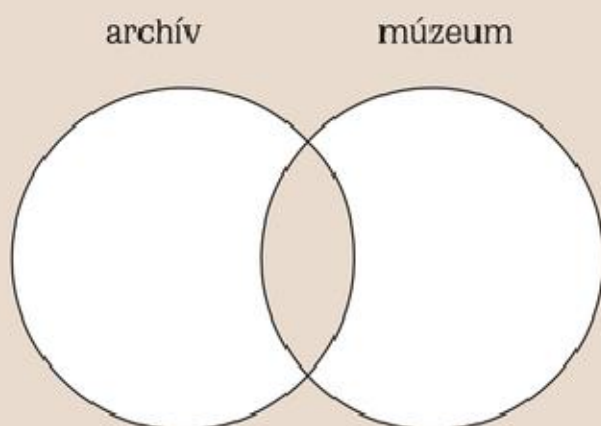
2. Pochopím vzťahy medzi dôležitými slovami - pojmami - pomocou pamäťovej mapy.

Z rodinného albumu. Od blízkej rodinnej histórie ku vzdialenej histórii ľudskej spoločnosti

3. Roztriedim nasledujúce pojmy pomocou diagramu. Čo patrí do archívu a čo do múzea?

kráľovské listiny, bronzový meč, erbové listiny, keramika, rodostromy, ľudový kroj, úradné knihy, fotoaparát, obchodné zmluvy, šperky, stanovy remeselníkov, kamenné nástroje

Mestský znak z erbovej listiny pre mesto Levoča z roku 1550

4. Získam informácie z rodinnej fotografie ako historického obrazového prameňa.
5. Dokážem, že mám v ruke starú fotografiu.
6. Zaznamenám rozprávanie rodičov, starých rodičov, príbuzných, ktoré môže priblížiť príbeh (minulosť) fotografie.
7. Urobím si poznámky k spracovaniu životného príbehu svojho príbuzného na fotografii.
8. Zostavím zo získaných informácií krátky životný príbeh svojho príbuzného.
9. Vypátram vo svojom rodisku alebo v jeho okolí, ktoré predmety, pochádzajú z minulosti.
10. Zostavím so spolužiakmi plán, podľa ktorého by sa mohol uskutočniť výlet našej triedy po pamätihodnostiach rodiska alebo jeho okolia.
11. Navrhнем so spolužiakmi postup, podľa ktorého by sme si urobili v triede nástenné noviny pamiatok z minulosti.

Chlapec vo vašom veku z roku 1910

Album historických prameňov

Stopy po minulosti sme postupne objavovali v rodinnom albume, archíve, pri pomníku, v múzeu i v školskej kronike. Teraz si stopy po minulosti rozdelíme a usporiadajme do rôznych skupín.

A Ústne pramene

Až do vzniku písma si ľudia odovzdávali všetky informácie ústne. Ale aj v súčasnosti sa z rozprávania dozvedáme mnoho o minulosti. Napríklad, keď sa pýtame starých rodičov, čo v minulosti prežili. Podobne postupujú i historici, keď kladú otázky očitým svedkom určitej historickej udalosti. Takýto zdroj informácií označujú ako ústne pramene. Rozhovor s očitým svedkom nahrávajú na zvukové nosiče a rozhovor potom prepisujú.

B Písomné pramene

Keď ľudia vynašli písmo, postupne začali vytvárať obrovskú zásobáreň písomných prameňov. V nich historici pátrajú po minulosti. Písomné pramene sú najdôležitejšie. Ale nie vždy sa z minulosti zachovali. Vtedy si historici musia pomáhať aj inými prameňmi. **P1**

C Hmotné pramene

Nie sú ukryté v archíve, ale často hlboko v zemi. Ľudia, ktorí tieto pramene – nástroje, predmety – vykopávajú, sa volajú archeológovia. Aj z vykopávok sa dozvedáme veľa informácií, ako žili ľudia v minulosti. Slovo archeológia prvýkrát použili starí Gréci. Archeológiu chápali ako náuku o *arché* – o začiatkoch, o vzniku, o tom, o čom nie sú písomné správy.

D Obrazové pramene

Keď chýbajú písomné správy, historici si musia vypomáhať aj obrazovými prameňmi. Dokonca niektorí z nich tvrdia, že „jeden obraz povie viac ako tisíc slov.“ Obrazovými prameňmi môžu byť obrazy, kresby, karikatúry, plagáty, letáky, ale aj komiksy. Z nedávnej minulosti pochádzajú fotografie, filmy, videozáznamy, dnes najmä v podobe DVD.

Zvláštnym druhom obrazových prameňov sú grafické pramene. Sú to najmä historické a zemepisné mapy, obrysové mapy, rôzne náčrty, napríklad vojenských bitiek. Ďalej to môžu byť aj časové priamky, schémy, grafy a tabuľky.

Starý otec rozpráva svojmu vnukovi o tom, čo prežil, keď ako vojak bojoval v armáde francúzskeho generála a cisára Napoleona Bonaparte. V ruke drží jeho sošku. Medirytina z 19. storočia. Opíšte starého otca. Prečo v ruke drží sošku Napoleona? Aké zranenie utrpel starý otec vo vojne? Opíšte jeho vnuka. Čo nám pripomína oblečenie a predmet, ktorý drží v ruke? Čo nám tento obrázok napovedá o vzťahu starého otca a vnuka? Odhadnite, čo asi rozpráva starý otec svojmu vnukovi.

Hmotné pramene z doby bronzovej

Karikatúra z časopisu je tiež historickým obrazovým prameňom. Porozmýšľajte, čo chcel karikaturista vyjadriť svojou karikatúrou.

Na stope

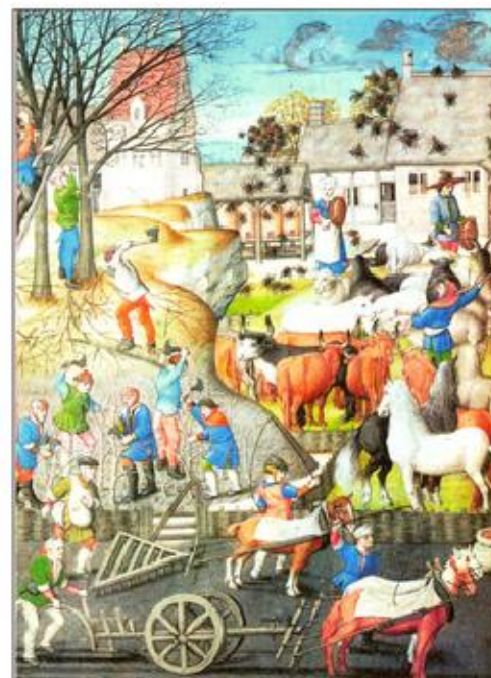
P1 Francúzsky historik Lucien Febvre [févr] píše o tom, čo všetko môže pomôcť tým, ktorí skúmajú minulosť. Úryvok je z roku 1936.

„História nepochybne vychádza najmä z písomných prameňov. Pokiaľ však neexistujú, musí sa história zaobísť bez nich. A to s pomocou všetkého, čo historik dokáže vynaliezavo využiť, aby získal med, keď chýbajú kvety. Teda pomocou slov, znakov, krajiny, škridiel, pomocou buriny, tvaru polí a chomúta. Ďalej pomocou geologického skúmania kameňa a chemickej analýzy kovu použitého na výrobu meča. Jednoducho prostredníctvom všetkého, čo patrí človeku, závisí od človeka, slúži človeku a vyjadruje človeka.“

Pátrame

1. Vysvetlite obrazné pomenovanie: aby (historik) získal med, keď chýbajú kvety.
2. Vymenujte, prostredníctvom čoho všetkého môže historik získať „med“ z minulosti.
3. Uvedte, ktoré prírodovedné disciplíny pomáhajú historikovi.

Z galérie historických prameňov

Rolníci pri práci. Knižná malba zo stredoveku, ktorá je zdrojom cenných informácií o živote ľudí v dávnej minulosti. Všimnite si, akým spôsobom sú zapriahnuté kone, aby mohli ťahať pluh. Prečo takto zapriahnuté zvieratá pomocou chomúta mohli zvýšiť svoju ťažnú silu? Aké to malo výhody v porovnaní s obojkom alebo slučkou, ktoré sa dlho predtým používali pri zapriahnutí zvierat?

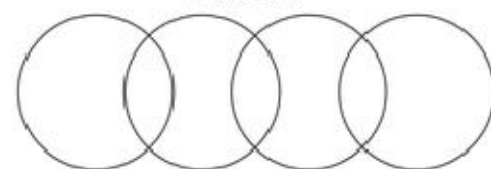

Kremnický zlatý florén ako hmotný prameň

Rozlišujeme, usporadúvame, opakujeme

1. Dôležité slová a mená: historické pramene – ústne, písomné, hmotné, obrazové
2. Rozlíšte a roztriedte pomocou diagramu. Do každej kružnice zapíšte jeden druh historických prameňov.

Pramene

ústne písomné hmotné obrazové

ČO: ŠTRAJK
KDE: VŠADE
KEDY: 27.11.12-14
KTO: VŠETCI
AKO: AKOKOL'VEK
NAČO: PRE
VAŠE DETI.

Leták z novembra 1989

Pátrame

Odhadnite, ktorý z týchto historických prameňov je najstarší a najmladší.

Na počítadle času

Pokúste sa vypátrať časové jednotky, ktoré zostavili ľudia.

A Keď povieme „deň“, meriame tým čas

Ľudia si už odpradávna uvedomovali, že čas „ide“, čiže plynie. Aby sa v ňom mohli orientovať, začali ho už v dávnej minulosti merať na základe pozorovania kolobehu prírody. Najstarším spôsobom merania bolo meranie času podľa pohybu Slnka. Základnými časovými jednotkami boli prirodzený deň od východu do západu Slnka a ešte noc do jeho východu. Takéto striedanie svetla a tmy vytváralo jeden deň. Aby sa v ňom mohli ľudia lepšie časovo orientovať, vymysleli neskôr slnečné hodiny. Veľmi starým typom hodín boli i presýpacie hodiny, ktorými sa merali menšie časové jednotky.

Naši predkovia však odpozorovali z kolobehu prírody aj oveľa dlhšie časové úseky, ktoré sa v prírode opakovali. Zvlášť si ich všímali najstarší roľníci žijúci pri veľkých riekach, aby vedeli, kedy majú očakávať záplavy, pripraviť pôdu, siať a žať. To znamená, že časový úsek od jednej záplavy (orby, siatia a žatvy) k druhej určovali ako obdobie jedného roka.

Postupne v starom Egypte zostavili i súpis dní a mesiacov jedného roka. Tak vznikol jeden z prvých kalendárov ako usporiadaný plán činnosti ľudí. Kalendáre sa však v minulosti často menili. V súčasnosti väčšina krajín sveta používa tzv. gregoriánsky – kresťanský kalendár. Dodnes však nejednotný svetový kalendár. **P1**

B Letopočet ako poradie rokov

V priebehu svojho života začali ľudia počítat jednotlivé roky. Zvyčajne začiatok rátania súvisel s veľmi významnou udalosťou. Tak vznikol letopočet ako poradie rokov, ktoré uplynuli od významnej udalosti. V súčasnosti v mnohých krajinách sveta ľudia používajú kresťanský letopočet. Začali ho kedysi dávno počítat kresťania od údajného roku narodenia Ježiša Krista, zakladateľa ich náboženstva.

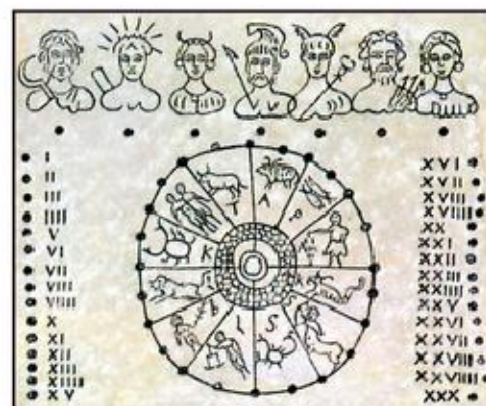
Týmto letopočtom si budeme pomáhať aj v dejepise. Historické udalosti, ktoré sa odohrali pred Ježišovým narodením, zaradíme do obdobia pred Kristom alebo pred naším letopočtom. Udalosti, ktoré sa odohrali po jeho narodení, zaradíme do obdobia po Kristovi alebo do nášho letopočtu. Aby to bolo pre nás konkrétnejšie, pomôžeme si časovou priamkou, na ktorú značíme časové jednotky, ktoré ľudia v minulosti vymysleli.

Slnečné hodiny, ktoré používali starí Gréci. Ich prostredníctvom sledovali pohyb tieňa, ktorý vytvárajú lúče Slnka. Poloha tieňa na týchto hodinách ukazovala príslušný čas. Ten však nebol presný, v lete bol dlhší a v zime kratší, lebo poloha Zeme k Slnku sa počas roka mení. Nepresnosť slnečných hodín často ovplyvňovalo aj premenlivé počasie.

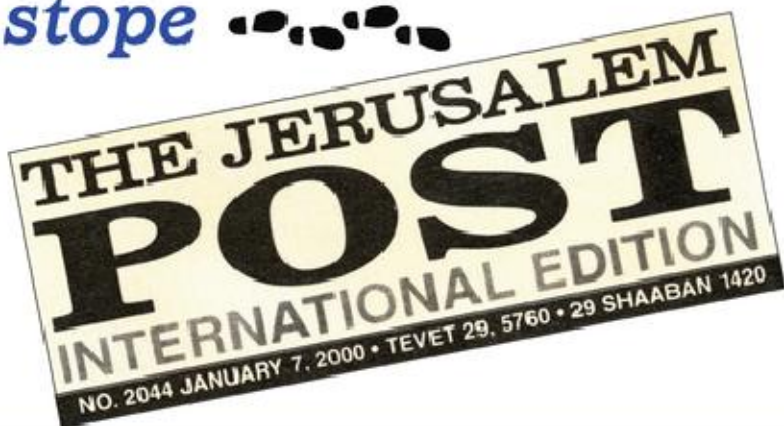
Presýpacie hodiny boli jedny z najstarších typov hodín.

Základom nášho kresťanského letopočtu sa stal juliánsky kalendár starých Rimanov, ktorý vidíte na obrázku.

Na stope ...

P1

Pátrame

1. Pozorne si prezrite hlavný titul novín.
2. Zistite, v ktorom meste a krajine vychádzajú tieto noviny.
3. Prečo sú v ňom uvedené tri rozdielne dátumy (deň, mesiac a rok – letopočet)? Čo nám dokazujú tri uvedené dátumy? Pomôžte si stranou 50.

P2 Francúzsky historik Marc Bloch vypátral, o čo sa snažil anglický kráľ Alfréd Veľký (871 – 901).

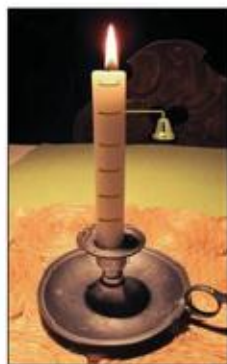
„Snečné hodiny boli nepresné aj vzhľadom na časté premenlivé počasie. To viedlo ľudí k zvláštnym riešeniam, ako merať čas. Kráľovi Alfrédovi napadlo, že bude so sebou všade vozit rovnako dlhé sviece, ktoré bude zapalovať jednu za druhou.“

P3 Kronikár Giselbert z Mons z konca 12. storočia nám zanechal svedectvo, ako ľudia kedysi hľadali čas.

„V meste Mons sa mal konať súboj. Už za svitania sa na jeho miesto dostavil jeden z bojovníkov. Hneď ako nadišla deviata hodina, rytier požiadal sudcov, aby vyhlásili, že jeho protivník nedodrжал záväzok, lebo neprišiel do stanovenej hodiny na súboj. Z právneho hľadiska o tom nebolo pochýb. Bolo však skutočne toľko hodín, koľko rytier tvrdil? Sudcovia z grófstva sa o tom začali dohadovať. Sledovali slnko, vypytovali sa kňazov, ktorí vzhľadom na vykonávanie bohoslužieb a pravidelné odzváňanie hodín mali mať lepší časový odhad. Súdny dvor sa napokon po dlhej diskusii vyslovil, že deviata hodina uplynula.“

Pátrame

1. Prečo sa kráľ Alfréd rozhodol so sebou nosiť rovnako dlhé sviece, ktoré bude zapalovať jednu za druhou? (Pomôžte si obrázkom.)
2. Akým spôsobom sa sudcovia snažili určiť deviatu hodinu?
3. Prečo sa sudcovia vypytovali práve kňazov?
4. Čo prezrádzajú obidva pramene o vzťahu vtedajších ľudí k času?

Na obrázku vidíte sviecu, ktorá je označená čiernymi zárezmi. Prečo je v mieste zárezu sviečky zapichnutý zvonček?

Stolové mechanické hodiny Petra Henleina z roku 1510

Stredoveký kalendár

Rozlišujeme, usporadúvame, opakujeme

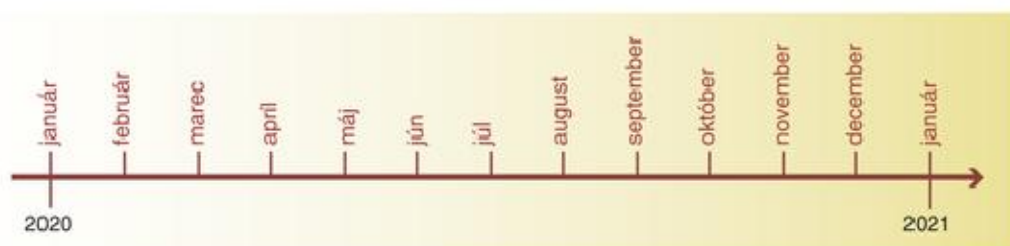
1. **Dôležité slová a mená**
meranie času, deň, mesiac, rok – letopočet, kalendár
2. Zdôvodnite, prečo sa ľudia už oddávna snažili merať čas.
3. Prečo ľuďom v minulosti tak výrazne kolísal čas?
4. Tip na surfovanie: kalendár starých Egypťanov, historická udalosť, od ktorej počítali starí Gréci a Rimanovia svoj letopočet.
5. Zistite, aké druhy hodín sa používajú na meranie času v súčasnosti.

Ako si urobiť časovú priamku

Predstaviť si, ako dlho trvalo určité historické obdobie alebo aký dlhý čas uplynul medzi niekoľkými historickými udalosťami, je ťažké nielen v dejepise. Aby sme postupne získali časový prehľad o minulosti, musíme si pomáhať časovou priamkou. Je to názorný prostriedok, pomocou ktorého si konkrétnejšie predstavíme uplynulý čas. Súčasne pri tejto činnosti môžete uplatniť svoje skú-

senosti z matematiky a geometrie. Na časovú priamku môžeme narysovať rôzne dlhé časové úseky. Ich konkrétna dĺžka potom ovplyvňuje množstvo historických udalostí, období, ktoré časová priamka obsahuje. Ukážeme si to na konkrétnych príkladoch. Svoj metodický postup môžeš začať časovou priamkou, na ktorej je znázornený 1 rok z tvojho života.

Časová priamka udalostí jedného roka z môjho života

Na časovú priamku zakresli udalosti jedného roka zo svojho života, ktoré považuješ za dôležité.

Časová priamka udalostí z môjho života, od môjho narodenia po súčasnosť

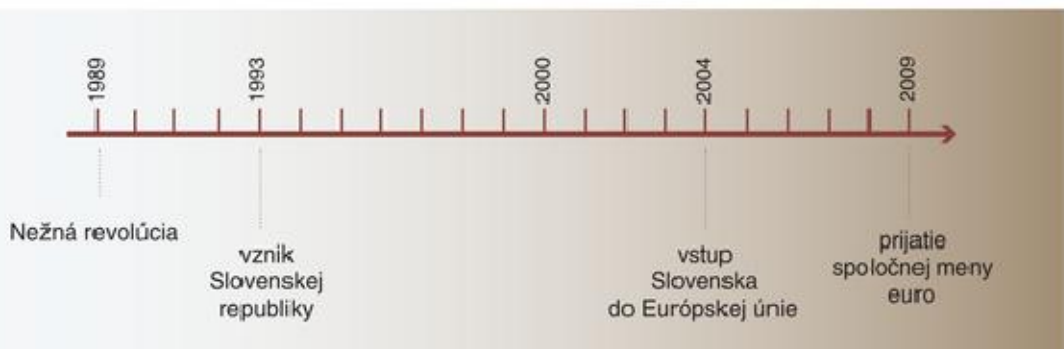
Na časovú priamku zakresli najvýznamnejšie udalosti zo svojho života.

Časová priamka dôležitých udalostí z rodinnej histórie v priebehu sto rokov

Na časovú priamku zakresli: Kedy sa narodili tvoji rodičia, starí rodičia, prastarí rodičia, súrodenci. Kedy sa tvoji rodičia, starí rodičia, prastarí rodičia zosobášili. Kedy si začal chodiť do 1. ročníka základnej školy. Dôležité udalosti vo svojom živote, v živote svojich rodičov, starých rodičov či prastarých rodičov.

Časová priamka významných udalostí kratšieho historického obdobia z dejín našej republiky v rokoch 1989 – 2009

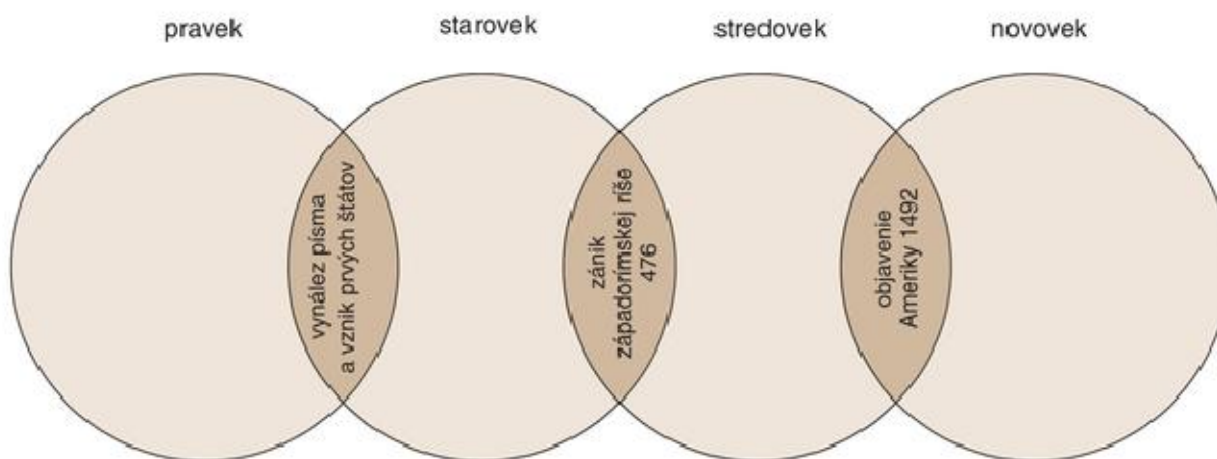

Časová priamka dlhého historického obdobia znázorňuje historický vývoj Európy od veľkého sťahovania národov.

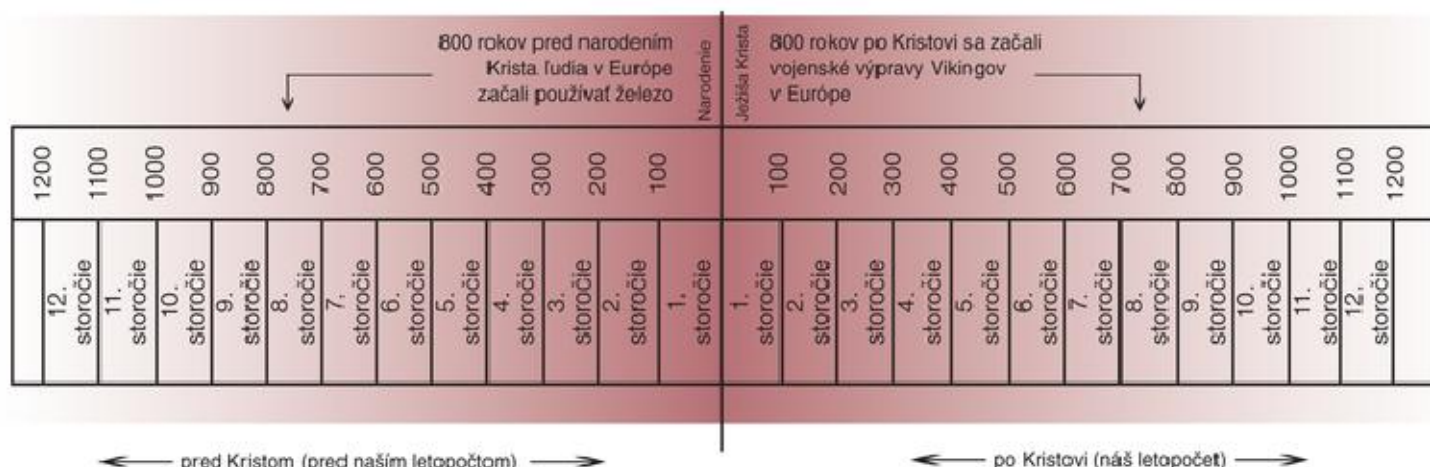
Aby sa ľudia vedeli orientovať v minulosti, rozdelili ju na jednotlivé historické obdobia: pravek, starovek, stredovek a novovek. Súčasne si vymedzili medzníky jednotlivých historických období. Tieto obdobia si môžeme znázorniť

nielen časovou priamkou, ale aj pomocou diagramu. Takýto postup vychádza zo starej metodologickej zásady. **To, čo sa chceš dobre naučiť, musíš mať dobre rozlíšené, roztriedené a usporiadané.**

V našom metodickom postupe nás teraz čaká najťažšia úloha. Spočíva v zaznamenávaní historických udalostí, ktoré sa stali veľmi dávno, dávnejšie pred rokom, ktorým začína náš kresťanský letopočet. Teda pred údajným narodením Ježiša Krista. Tieto historické udalosti budeme zakresľovať na časovej priamke vľavo. Čísla udávajú, koľko

rokov pred počiatkom nášho letopočtu sa udalosť odohrala. Súčasne číselky, ktoré označujú jednotlivé udalosti sa smerom doprava zmenšujú. To nás však nesmie pomýliť, lebo čas plynie stále dopredu. Konkrétnejšie to vyjadruje táto časová priamka.

Kolobeh sviatočných dní

Prečo si aj prostredníctvom kalendára pripomíname vzdialenú i blízku minulosť?

A Aj kalendár je historickým prameňom

Keď si zoberieme do rúk kalendár a prelistujeme ho, zistíme, že niektoré dni sú inak farebne vyznačené. Každá nedeľa je vyznačená červenou farbou, lebo je to sviatok. Už roku 321 rímsky cisár Konštantín vyhlásil nedeľu za deň pracovného pokoja.

Otvorme si kalendár na začiatku. Prvý január je takisto vyznačený červenou – oslavujeme Nový rok, ale aj vznik Slovenskej republiky. K významným sviatočným dňom patria aj fašiangy. Začínajú sa 6. januára, na Troch kráľov, a trvajú do Popolcovej stredy. Fašiangy sú obdobím veselosti, hojného jedenia a pitia. Kedysi boli tieto sviatky časom priadok, zakáľáčiek a svadieb. Veľkonočné sviatky sú každý rok v inom čase, ale vždy v období medzi 22. marcom a 25. aprílom. V tomto čase podľa kresťanov Ježiš Kristus vstal z mŕtvych. Veľkonočné sviatky sú aj oslavou príchodu jari, časom oblievačky, šibačky a vzájomného obdarúvania.

Preskočme však niekoľko mesiacov. K najvýznamnejším a najočakávanejším sviatkom roka patria Vianoce. Oslavujú ich všetky kresťanské krajiny. Tento sviatok zaviedla cirkev do svojho kalendára už v 4. storočí. Narodenie Krista oslavujeme 25. decembra. Pravoslávni veriaci ho však oslavujú až 6. januára, lebo sa riadia iným kalendárom.

Každý štát má aj svoje vlastné sviatky, ktoré sa v iných krajinách neoslavujú. Sú to štátne sviatky. Pri ich príležitosti, ako napríklad pri výročí vzniku republiky, sa udeľujú štátne vyznamenania ľuďom, ktorí sa zaslúžili o spoločenský a kultúrny rozvoj krajiny. Okrem štátnych sviatkov si v kalendári pripomíname aj pamätné dni.

Aj každý človek má svoj vlastný sviatok. Pamätným je pre každého deň, keď sa narodil a keď má meniny. Počas týchto sviatkov si v rodine navzájom príbuzní dávajú darčeky. Priatelia sa stretávajú a snažia sa spoločne sviatok osláviť.

B Sviatky aj tých iných

V našej krajine žijú aj ľudia, ktorí slávia odlišné sviatky. Napríklad židia oslavujú v priebehu roku niekoľko sviatkov. Každú sobotu, v deň odpočinku, slávia sabat, v zime sviatok svetiel – Chanuka. Väčšina ich ďalších sviatkov súvisí s dejinami židovského národa. U nás žijú aj vyznavači náboženstva, ktoré sa nazýva islam. Medzi najväčšie sviatky i povinnosti islamských veriacich – moslimov – patrí dodržiavanie ramadánu – obdobie pôstu, ktorý trvá celý mesiac, vždy od úsvitu do západu slnka.

JANUARIUS habet dies XXXI.											
Die	Fe	Ca	Id	Non	Id	Cal	Id	Non	Id	Cal	Id
1	Epiphania	2	Epiphania	3	Epiphania	4	Epiphania	5	Epiphania	6	Epiphania
7	Epiphania	8	Epiphania	9	Epiphania	10	Epiphania	11	Epiphania	12	Epiphania
13	Epiphania	14	Epiphania	15	Epiphania	16	Epiphania	17	Epiphania	18	Epiphania
19	Epiphania	20	Epiphania	21	Epiphania	22	Epiphania	23	Epiphania	24	Epiphania
25	Epiphania	26	Epiphania	27	Epiphania	28	Epiphania	29	Epiphania	30	Epiphania
31	Epiphania										

Takto kedysi vyzeral kalendár.

Zrodenie Božieho dieťaťa v Betleheme

Neodmysliteľnou súčasťou vianočných sviatkov boli obchádzky chlapcov, pri ktorých hrali vianočné scénky.

V židovských domácnostiach sa počas sviatku Chanuka zapalujú sviečky na osemramennom svietniku, každý deň o jednu sviečku viac.

Na stope

P1 Historička ľudovej kultúry Mária Botíková píše o predvianočnom čase, 2004.

„Predvianočné obdobie malo v našej ľudovej kultúre blízko najmä k čarám a mágii. Súviselo to s predlžovaním nocí a s predstavami o narastajúcej moci zlomocných ženských postáv, tzv. stríg. Tieto „dni stríg“ boli naplnené veštami, ľúbostným čarovaním i obchôdzkami, ktoré mali prevažne zábavný charakter. Ochranou proti moci stríg boli silne aromatické látky, napríklad cesnak, očistný účinok mal aj oheň a dym a zámerné robenie hluku, napríklad plieskanie bičom na krížnych cestách.“

Pátrame

1. Prečo sa v predstavách našich predkov zrodili zlomocné ženské postavy – strigy?
2. Ako tma a noc vplývala na vtedajších ľudí?
3. V akej známej legende sa tiež objavuje cesnak ako silný ochranný prostriedok?

P2 Vedecko-populárny časopis *Historická revue* nám prezradí, kto bol Mikuláš, 1996.

„Mikuláš bol biskupom v meste Mýra v dnešnom južnom Turecku. Ľudia ho považovali za výnimočnú osobnosť. Po celý svoj život šíril milosrdenstvo, lásku a dožadoval sa starostlivosti o chudobných a chorých. Pomáhal, zachraňoval druhých. Pričom sám bol prenasledovaný i väznený. Biskup Mikuláš zomrel okolo roku 350 a jeho telesné pozostatky sú uložené v talianskom meste Bari. V 11. storočí ho vyhlásili za svätého. Ľudia ho považovali za tvorcu zázrakov a stal sa ochrancom detí, obchodníkov, lekárnikov a voňavkárov. O jeho skutkoch hovoria viaceré legendy. Medzi jeho zázračnými zásahmi v nebezpečenstvách sa uvádzajú napríklad tie, že zachránil svoje rodisko pred hladom, námorníkov pred stroskotaním, odvrátil vojnu prosbami u cisára. Ochrancom detí je vraj preto, lebo prežil príkladné detstvo, ale tiež vraj vzkriesil tri mŕtve deti, ktoré boli zavraždené za ukrutných okolností. Svätý Mikuláš má ako symbol štedrosti v jednej ruke najčastejšie mešec s tromi hruškami zlata alebo tromi zlatými jablkami. Inokedy drží v ruke chlieb ako záchranu pred hladom.“

Pátrame

1. Z textu vypíšte tie informácie, ktoré považujete za historické fakty.
2. Vyberte z textu tie informácie, o ktorých je možné pochybovať.
3. Ako sa svätomikulášska tradícia prejavuje vo vašej rodine?

Do slovníčka

Popolec, Popolcová streda – pre kresťanov predstavuje začiatok štyridsaťdňového pôstu pred Veľkou nocou.

priadky – spoločné pradenie spojené so zábavou, pri ktorom sa spriadala kúdeľ do vláken. Z nej sa potom tkala látka.

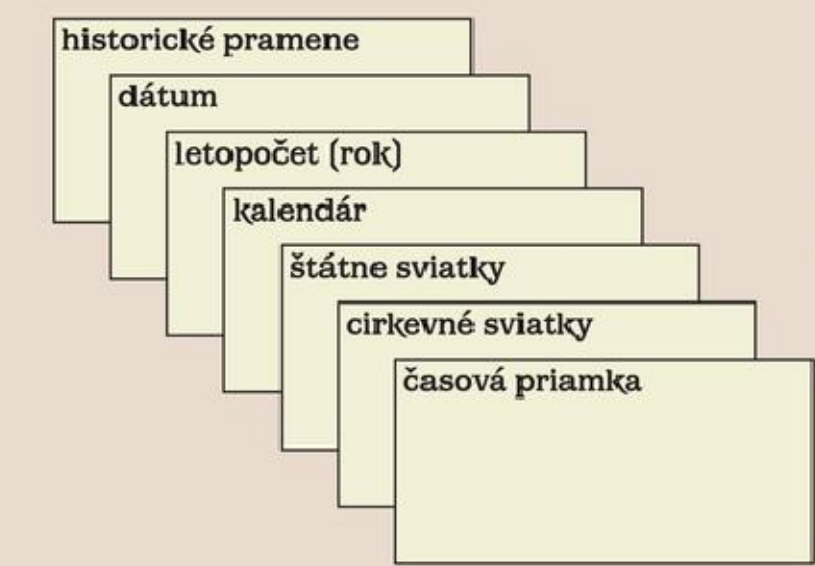
Aj takto kedysi zobrazovali Mikuláša, ktorý deťom nosil darčeky.

Rozlišujeme, usporadúvame, opakujeme

1. **Dôležité slová a mená:** štátny sviatok, cirkevný sviatok, pamätný deň
2. Vymenujte najvýznamnejšie štátne sviatky, cirkevné sviatky a pamätné dni.
3. Zaznamenajte niektoré zvyky, ktoré sa dodržiavajú vo vašej rodine počas jednotlivých sviatkov.
4. Vysvetlite, prečo sviatky zohrávajú významnú úlohu v živote jednotlivca i spoločnosti.
5. Zakreslite na časovú priamku všetky sviatky počas jedného roka.

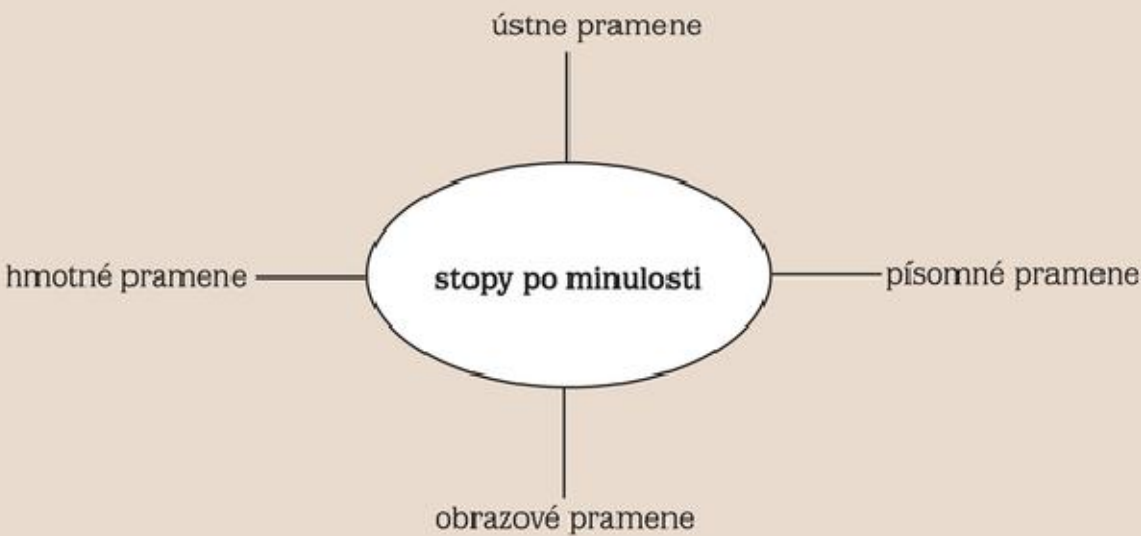
Pohľad späť II

1. Vysvetlím dôležité slová - pojmy.

Staroveký rímsky kalendár. Našiel sa v meste Pompeje. Drevenými kolíčkami v ňom ľudia označovali mesiace (kruh uprostred), dátumy (vľavo a vpravo) a sedem dní v týždni (hore).

2. Pochopím vzťahy medzi dôležitými slovami - pojmami pomocou pamäťovej mapy.

3. Rozlíšim nasledujúce časové údaje.

1. január 1993	1993
3. september 2000	2000

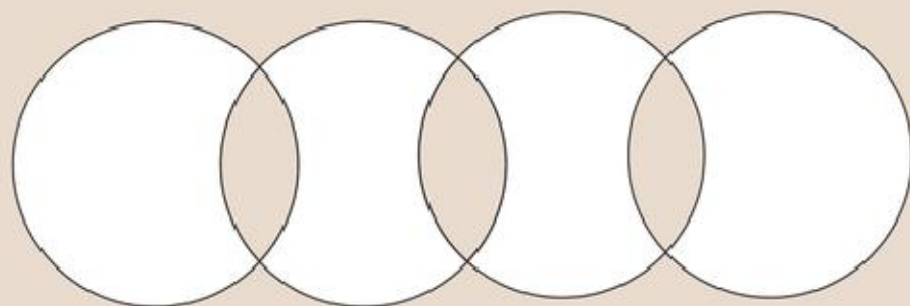
4. Viem, koľko rokov trvá desaťročie, storočie, tisícročie.

5. Viem, kedy sa začína a kedy sa končí storočie.

1. január 2001
<
21. storočie
.....
> 31. december 2100

6. Roztriedim nasledujúce pojmy pomocou diagramu.

rozhovor (s očitým svedkom), pästný klin, fotografie, školské kroniky, plagáty, kráľovské listiny, karikatúry, griflík, komiksy, kremnický florén, DVD, presýpacie hodiny, dejepisné mapy

ústne
pramene

písomné
pramene

hmotné
pramene

obrazové
pramene

7. Zaradím nasledujúce roky (letopočty) do príslušného storočia. Pomôžem si poslednou časovou priamkou na strane 29.

476	1804
1492	1914
1689	1993
1789	2004

8. Vytvorím z príslušného storočia ľubovoľný rok (letopočet).

5. storočie	19. storočie
15. storočie	20. storočie
18. storočie	21. storočie

9. Vysvetlím, prečo sa jedna udalosť odohrala v roku 800 pred Kristom alebo pred naším letopočtom. Prečo sa iná udalosť odohrala v roku 800 po Kristovi alebo nášho letopočtu.

10. Zdôvodním, prečo ľudia dodnes na svete počítajú čas rozdielnym spôsobom. Prečo používajú rozdielne kalendáre?

Kalendár z roku 1684. Akým spôsobom na ňom ľudia vyznačovali dni a mesiace v roku? Porovnajte tento spôsob označovania časových úsekov so starorímskym kalendárom.

Ľudia v pohybe

Všetko okolo nás, i my sami, sme v neustálom pohybe. Pokúste sa odhaliť príčiny pohybu ľudí v minulosti i prítomnosti.

A Prečo sú ľudia v pohybe

Ľudia sú už po stáročia v neustálom pohybe. Ustavične sa z rôznych dôvodov premiestňovali z miesta na miesto. Buď z vidieka do mesta, z jednej časti krajiny do druhej, alebo sa presťahovali do inej krajiny. K pohybu ich donútili zmeny prírodných podmienok, nedostatok potravy alebo preľudnenie priestoru, v ktorom žili. Častokrát to bol tiež pohyb s cieľom podmaniť si iné národy, dobyť ich územie.

B Keď sa sťahovali celé národy

V Európe sa niekoľko storočí sťahovali z miesta na miesto celé národy. Toto obdobie nazývame veľkým sťahovaním národov. Ľudia sa presúvali na koňoch a vozoch a bojovali s tými, na ktorých územie sa chceli nasťahovať. Bolo to obdobie hladu, vojen a ničenia. ^{P1} Keď sa usadili, začali na novom území zúrodňovať pôdu, vyrubovať lesy, stavať domy, dediny a mestá. To, čo však vytvorili, zničili často ďalší nájazdníci.

C Sťahovanie na nový kontinent

Od 15. storočia zaznamenávame ďalšie „sťahovanie národov“, ktoré súvisí s objavením nového svetadielu – Ameriky. Európania sa začali vo veľkom sťahovať na novú pevninu, na nové neobývané územia. Osídľovali, ale aj vyvražďovali a vytlačali pôvodné americké obyvateľstvo – Indiánov – do neúrodných oblastí. Indiáni odmietli otrocky sa podriaďovať. Preto noví obyvatelia Ameriky začali na najťažšie práce dovážať černochoch z Afriky. Európania sa sťahovali do Ameriky ešte aj v 19. a 20. storočí. Bolo to však najmä preto, lebo doma nemali prácu. V tomto období odišli do Ameriky za prácou aj mnohí Slováci.

D Vojny nútia k pohybu

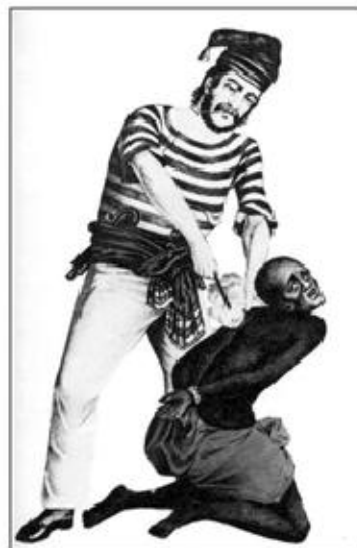
V 20. storočí dve veľké vojny donútili ľudí k pohybu. Najmä v druhej svetovej vojne zaznamenávame masový nútený pohyb obyvateľstva. Ľudia nedobrovoľne utekali pred politickým prenasledovaním, mučením, organizovaným terorom a zavlečením do koncentračných táborov, v ktorých zahynuli milióny ľudí. Aj po skončení tejto vojny boli ľudia dobrovoľne či nedobrovoľne v pohybe po celej Európe. ^{P2} Pohyb obyvateľstva je prítomný aj v súčasnosti. Ľudia sa sťahujú za prácou, vzdelaním, rodinou. Stále sú však aj takí, ktorí zo svojej vlasti utekajú pred vojnami, národnostným či náboženským útlakom alebo pre nedostatok pitnej vody.

Veľké sťahovanie národov. Kmene Vandalov sa sťahujú. Ilustrácia z knihy pre mládež.

Ľudia zakladajú novú dedinu, kľujú les a stavajú domy.

Keď obchodníci s otrokmi priviezli černochoch, vypálili im horúcim železom značku na telo, aby ich mohli rozpoznať.

Hlad v roku 1845 vyhnal vyše jeden milión Írov z vlasti. Mnohí sa vysťahovali do USA.

Na stope

P1 Takto vyzeralo podľa biskupa Orensa územie dnešnej časti Francúzska v období veľkého sťahovania národov v roku 417.

„Pozri, ako nečakane doľahla smrť na celý svet, koľko vojnového násillia postihlo národy. Ani hrboľatá pôda hustých lesov alebo vysokých hôr, ani toky riek s dravými vírmi, ani ochrana, ktorú poskytujú pevnosti..., dokonca ani jaskyne, nad ktorými visia temné skaly, neunikli rukám barbarov. Mnohí zahynuli... Čo neskrotila sila, to skrotil hlad. Matka biedne zahynula s deťmi a manželom, pán spolu so svojimi ľuďmi upadol do otroctva. Niektorí sa stali potravou pre psy. V dedinách... na rázcestiach, tu i tam pozdĺž ciest všade smrť, utrpenie, skaza, požiar, smútok...“

Pátrame

Prerozprávajte očné svedectvo biskupa Orensa o tom, čo prežívali ľudia v roku 417.

P2 Pripravili sme pre vás dva obrazové pramene. Máte z nich získať informácie o nútenom pohybe ľudí v 20. storočí.

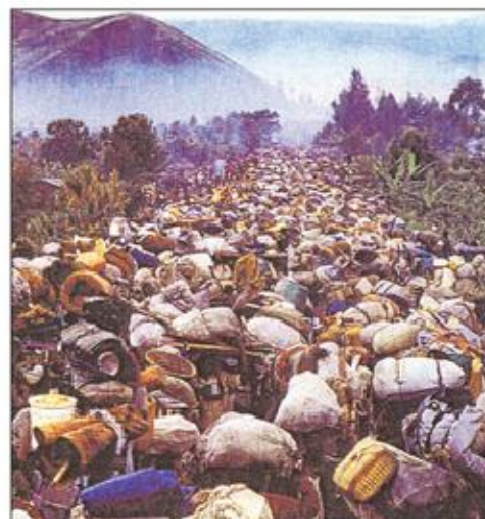
Utečenci na konci druhej svetovej vojny, 1945

Utečenci počas vojny v Juhoslávii, 1995

Pátrame

1. Porovnajete obidva obrazové pramene.
2. Zistíte, čo majú spoločné.
3. Vysvetlite príčiny nedobrovoľného pohybu ľudí.
4. Porovnajete, čo sa zmenilo a čo sa nezmenilo na úteku ľudí v rokoch 1945 a 1995.

Na fotografii z roku 1994 utekajú obyvatelia z Rwandy v strednej Afrike, kde vznikla vojna medzi kmeňmi Tutsiov a Hutuov. Kmeň Hutuov vyvraždil v priebehu dvoch mesiacov 500 000 príslušníkov kmeňa Tutsiov.

Iracká rodina na úteku počas vojny s Iránom v roku 1991

Rozlišujeme, usporadúvame, opakujeme

1. **Dôležité slová a mená:**
pohyb, sťahovanie, druhy pohybu ľudí – dobrovoľný, nedobrovoľný (nútený)
2. Aký je rozdiel medzi dobrovoľným a nedobrovoľným pohybom?
3. Pokúste sa zhrnúť príčiny pohybov ľudí v minulosti i prítomnosti.
4. Vyhľadajte správy o hromadných presunoch obyvateľstva v rôznych kútoch našej planéty.
5. Vypátrajte, či sa vaši príbuzní stali kedysi účastníkmi dobrovoľného alebo nedobrovoľného pohybu, sťahovania.

Prstom po dejepisnej mape

Je niekoľko druhov dejepisných máp. Žiadnu z nich nedokážeme „prečítať“ bez zvláštneho „kľúča“ – vysvetliviek a značiek. Odhalte tajomstvo tohto „kľúča“.

A Človek a priestor

Prvé skúsenosti s mapou máte už z prírodovedy a vlastivedy. Mapy sú obrazom priestoru, v ktorom sme žili a žijeme. Poznáme rôzne druhy máp. Pri stretávaní sa s minulosťou budeme používať najmä dejepisné mapy. Na nich sú zaznamenané rôzne informácie z minulosti.

Každý z nás sa v priestore orientuje podľa rôznych značiek. Svoje okolie rôznym spôsobom mapujeme a uchováame v pamäti. Človek sa už od pradávna snažil zakresliť svoje okolie, v ktorom žil. Chcel pri tom napríklad zachytiť najlepšie loviská, zaznačiť susedné osady, blízku rieku, brod.

B Najstaršie mapy

Prvé mapy zobrazovali rôzne predstavy o svete. Asi 150 rokov pred Kristom zhotovil grécky učenec Kratés model Zeme v tvare gule. Nebol to však skutočný glóbus, teda presný model Zeme. Prvý naozajstný glóbus zhotovili v Európe až v 15. storočí.

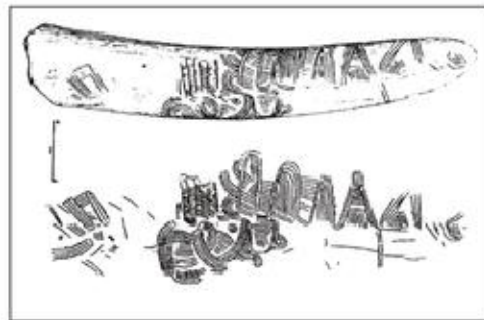
Ani stredoveké mapy nezobrazovali skutočnú krajinu, lebo ich tvorcom chýbali presné meracie prístroje. Tieto mapy vyzerali tak, ako keby sme sa pozerali na krajinu z výšky. Vrchy neboli znázornené vrstevnicami ako na súčasných mapách, ale hnedými kopcami. Lesy sa znázorňovali skupinami stromov so zelenými korunami. Tieto mapy vyzerali tak, ako keby sme ich sami nakreslili v škole.

C Moderné mapy

Dielne na výrobu máp začali v Európe pracovať až v novoveku. Vytvárali sa už presnejšie a podrobnejšie mapy. Veľký vplyv na tvorbu máp malo zostrojenie lietadla a filmovej kamery. Lietadlo s kamerou na palube letí nad územím a robí súvislú sériu fotografií. Neskôr sa začali robiť snímky krajiny z družíc. Podľa týchto fotografií a filmov sa potom robia mapy.

D Pátrači po značkách na mape

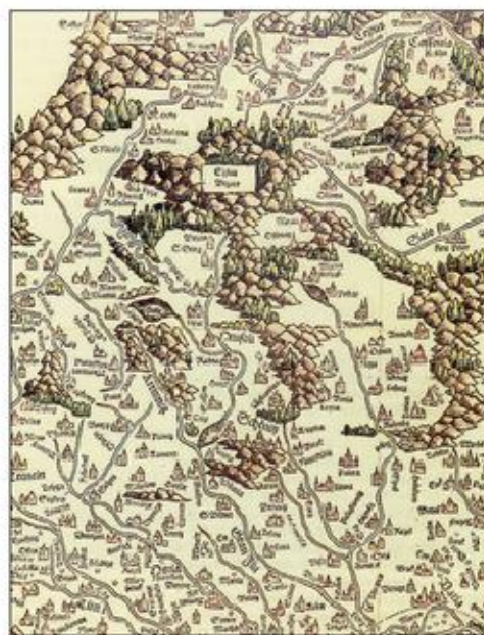
Na mapách sa vyskytujú rôzne vysvetlivky, skratky a značky. Len pomocou nich si na dejepisných mapách môžeme „prečítať“, čo sa na danom území kedysi nachádzalo alebo udialo. Pokúsime sa o to na prvej dejepisnej mape, ktorá zachytáva oblasť Stredozemného mora a život Grékov v staroveku. Potom ju porovnáme so zemepisnou mapou tohto priestoru. P1

Zachytiť priestor sa pokúšal už praveký človek.

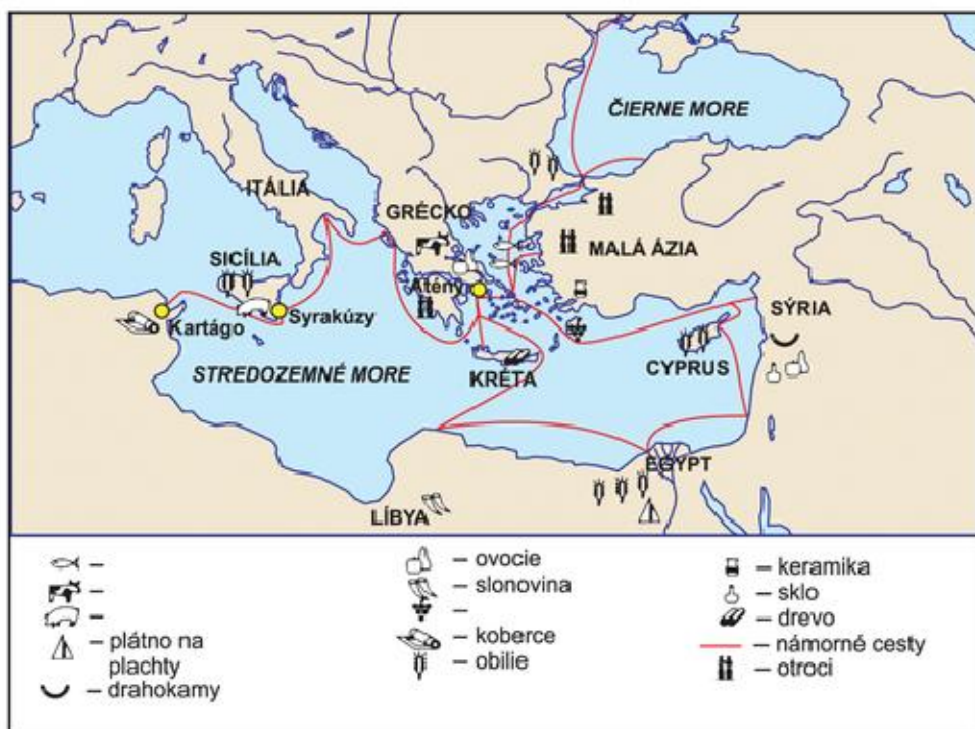
Táto mapa je jedným z prvých pokusov o znázornenie sveta v stredoveku. Pochádza z roku 1120.

Najstaršia mapa Uhorska pochádza z roku 1513. Zostavil ju učenec slovenského pôvodu Lazarus, vlastným menom Michal Rožeň.

Na stope

P1 Pripravili sme pre vás dejepisnú a zemepisnú mapu Stredozemia.

Pátrame

1. Zistíte, čo starí Gréci dovážali z okolitých krajín v 5. storočí pred Kristom.
2. Uvedte, ktoré konkrétne územia predstavuje dejepisná mapa.
3. Vysvetlite, čo znamenajú značky a farby na mape? Niektoré údaje pri značkách sme vynechali. Pokúste sa zistiť, čo tieto značky znamenajú.
4. Porovnajte dejepisnú a zemepisnú mapu.
5. Vypíšte, aké rozdielne informácie nám poskytujú.
6. Zhodnoťte, v čom spočívajú výhody a nevýhody dejepisných a zemepisných máp.

Čo zaznamenáva dejepisná mapa

1. Územie štátov a zmeny ich hraníc v danom historickom období, napr. po vojnách, útokoch, objavení nových území, rokovaníach a konferenciách.
2. Osady, mestá, sídla kráľov, miesta archeologických nálezov, miesta bitiek.
3. Údaje o umení, školách, múzeách, o vývoji cirkvi.
4. Smery vojenských ťažení, námorných plavieb, obchodných ciest.
5. Hospodárske údaje, oblasti poľnohospodárskej výroby, remesiel, priemyselných odvetví v danom historickom období.

Rozlišujeme, usporadúvame, opakujeme

1. **Dôležité slová a mená:** priestor, čas, mapa ako grafický obrazový prameň, dejepisná mapa
2. Zhodnoťte, v čom spočíva zvláštnosť a užitočnosť dejepisných máp.
3. Uplatnite skúsenosti z iného predmetu. Porovnajte, aký je rozdiel medzi mapou a glóbusom. Aké druhy zemepisných máp poznáte?
4. Pokúste sa zhrnúť informácie, ktoré nám poskytujú dejepisné mapy o minulosti.

Planéta miest a dedín

Prečo si ľudia od nepamäti začali budovať trvalé sídla – domy, dediny a napokon aj mestá?

A Najstaršie príbytky

Najstarší ľudia sa sťahovali z miesta na miesto. Hľadali si vhodné bývanie. Najprv využívali to, čo vytvorila príroda – jaskyne a skalné previsy. Neskôr využívali materiály, ktoré mali po ruke. Používali najmä drevo a vetvy stromov. Keď sa ľudia usadili, stavali si pevnejšie príbytky z dreva, prútia i prvé hlinené domce. Budovali ohrady pre dobytok a jamy na zásoby obilia a potravín. Tak postupne vznikali stále sídla – dediny.

Rekonštrukcia pravekej dediny

Rekonštrukcia starovekého mesta Babylon

B Od dedín k mestským štátom

V úrodných údoliach veľkých riek vyrastali v období staroveku bohaté dediny s prebytkami poľnohospodárskych a remeselníckych výrobkov. V týchto dedinách sa postupne zvyšoval počet obyvateľstva a zväčšovala sa plocha polí, ktorú obyvatelia obrábali. Niektoré dediny sa tak rozrástli, že z nich vyrástli mestá, ku ktorým patrilo aj príslušné okolie. Nazývame ich aj prvými mestskými štátmi. Vznikali asi pred 7 000 rokmi a boli centrami poľnohospodárstva, remeselnej výroby a obchodu.

Model starovekého egyptského domu

C Mestá v stredoveku

V tomto období pribúdali v Európe nové mestá. Vznikali na križovatkách obchodných ciest, pri brodoch riek, v blízkosti hradov a trhových osád. Vznik nových miest súvisel s rozvojom remesiel a obchodu. Na Slovensku pri náleziskách drahých kovov vznikali banské mestá. Významné mestá dostávali od kráľa rozličné práva a výsady. Za opevnenými hradbami stredovekých miest sa obchodovalo s roľníckymi a remeselníckymi výrobkami. Mestské opevnenie chránilo obyvateľov mesta pred útokmi nepriateľov.

Staroveké rímske trhovisko

D Novoveké mestá

Mestá sa začali výraznejšie meniť až v novoveku. A to najmä preto, že vznikol priemysel a železničná doprava. Mestské centrá sa stali sídlom obchodov, úradov a bánk. Okolo nich vyrástli nové domy bohatých podnikateľov a bankárov. Na okrajoch miest, kde predtým stáli opevnené hradby, vyrástali veľké továrne. Neďaleko nich sa stavali jednoduché domy pre robotníkov, ktorí sa prisťahovali do mesta za prácou z dedín. Veľmi často žili v nevyhovujúcich životných podmienkach. PI

Ulička, obraz holandského maliara z roku 1658

Na stope

P1 Úryvok zo správy vládneho komisára Jelingera Symon-
sa pre vyšetrovanie životných podmienok tkáčov z roku
1839

„Poznal som niekoľkokrát biedu v jej najhorších podobách v Anglicku i v Európe. Ale to, čo som zažil v barakoch glasgowských ručných tkáčov, presiahlo všetko. Neveril som, že by v niektorej civilizovanej krajine bolo toľko zločinnosti, biedy a chorôb. V jednej miestnosti žije desať až pätnásť osôb. Tieto ich domy sú také špinavé a vlhké, že by tam nikto nenechal ani svojho koňa. Niektoré domy sme navštívili v noci. Na dlážke sme našli spať pätnásť až dvadsať ľudí. Ich lôžko tvorila plesnivá slama zmiešaná s handrami. Nábytok tam vôbec nebol. Jediné, čo dodávalo týmto dieram vzhľad obydli, bol oheň v krbe.“

P2 Daraví je jedna z 2 000 štvrtí indického veľkomesta Bombaj. Každú z nich tvoria chatrče tých najchudobnejších. V Daraví na rozlohe štvorcového kilometra žije v najbiednejších podmienkach 300 000 ľudí. Len každá štvrtá chatrč má vodu a každá desiata elektrinu. Mesto Bombaj má 18 miliónov obyvateľov.

Pátrame

1. Porovnajte podmienky bývania ľudí v Glasgowe a v Bombaji.
2. Zistite, čo sa zmenilo a čo sa nezmenilo v živote ľudí v barakoch tkáčov v Glasgowe v roku 1839 a v štvrti Daraví mesta Bombaj v roku 2009.
3. Zaujmite svoj postoj, názor k problémom, ktoré ste vypátrali z uvedených prameňov.

Dve podoby anglického mesta
Birmingham v roku 1870

Historické centrum Frankfurtu nad
Mohanom obklopili výškové budovy.

Rozlišujeme, usporadúvame, opakujeme

1. **Dôležité slová a mená:**
dedina, mestský štát, mesto
2. Prečo sa niektoré dediny v období staroveku a stredoveku menili na mestá?
3. Čím sa odlišuje mesto v stredoveku a novoveku?
4. S akými problémami zápasia v súčasnosti veľké mestá?
5. Tip na surfovanie: megamesto, aglomerácia

Práca šľachtí človeka

Pokúste sa zdôvodniť, prečo sa hovorí, že práca šľachtí človeka. Nájdite slovenské príslovia, ktoré vypovedajú o vzťahu človeka k práci.

A Prečo človek pracuje

Človek oddávna pracuje, vyrába a obchoduje. Všetky základné činnosti vykonáva preto, aby prežil on a jeho blízki. Tieto činnosti sa snaží ustavične zdokonaľovať. Prostredníctvom práce zdokonaľuje i sám seba. Súčasne ňou mení aj prostredie, v ktorom žije. Nie však vždy vo svoj prospech.

B Človek ako roľník

Už najstarší predkovia človeka zbierali plody a lovili zvieratá. Po výraznom oteplení podnebia človek objavil spôsob rozmnožovania a pestovania rastlín, ktoré dávajú obilné zrnko. Namiesto lovu začal chovať zvieratá. Obrábal pôdu drevenými hákmi, radlami, neskôr drevenými a železnými pluhmi. ^{PI} Vynález parného stroja a neskôr spaľovacieho motora znamenal obrovský prevrat v poľnohospodárstve. Ťažnú silu zvierat nahradili traktory, kombajny a iné poľnohospodárske stroje. Malé políčka sa zmenili na obrovské polia. Objavili sa aj nové druhy hnojív.

C Človek ako remeselník a obchodník

Od najstarších čias si človek zhotovoval pracovné nástroje. Časom ich začal vyrábať nielen pre seba a rodinu, ale aj pre iných. Tí si ich mohli vymeniť alebo kúpiť za roľnícke výrobky, ale až vtedy, keď sa im urodilo viac, ako sami spotrebovali. Tak sa postupne od roľníkov oddelili remeselníci a vznikol výmenný a neskôr peňažný obchod.

Medzi najstaršie remeslá patrilo pletenie, z ktorého sa vyvinulo tkáčske remeslo. Po vynájdení pradiarskych a tkáčskych strojov vznikol textilný priemysel. K najstarším remeslám patrí i hrnčiarstvo a sklárstvo. Ako remeslá dodnes pretrvávajú kováčstvo, kovolejárstvo, kovotepectvo a zlatníctvo. Zaoberajú sa výrobou a spracovaním rôznych predmetov z kovu a zlata.

Jednotlivé remeslá sa postupne špecializovali. Znamená to, že jeden remeselník či skupina remeselníkov vyrábali len určitý druh predmetov. V stredoveku si remeselníci jedného remesla vytvárali svoje organizácie – cechy. Špecializáciou a prácou v remeselníckych cechoch sa zvyšovala kvalita i množstvo výrobkov. K ich kvalite neskôr prispeli väčšie rukodielne a továrne so strojmi, ktoré poháňala parná, potom i elektrická energia. Postupne narastal i peňažný obchod. S rozvojom používania peňazí súvisel aj vznik bánk. Banky boli známe už v staroveku a stredoveku.

Najstaršie pracovné nástroje, pästné kliny pravekého človeka – zberača a lovca

Oráč na stredovekej kresbe

Roľníci pri žatve na poli zemepána

Remeselník v tkáčskej dielni

Každý cech mal svoj znak. Akou činnosťou sa zaoberali remeselníci, ktorí používali tieto dva znaky?

Na stope

P1 Vybrali sme pre vás rozhovor učiteľa a poddaného z knihy, ktorá bola napísaná okolo roku 1000 v stredovekom Anglicku.

„Učiteľ: Povedz, oráč, ako vykonávaš svoju prácu?

Poddaný: Ó, pane, moja robota je veľmi ťažká. Zobúdzam sa skôr, než vyjde slnko, vyženie voly na pastvinu a zapriahnem ich za pluh. Aj keď zúri zima, pracujem, zo strachu pred svojím pánom sa neodvážim ostať v teple svojho domu. Každý deň musím poorať časť pôdy.

Učiteľ: Čo okrem toho máš ešte na starosti?

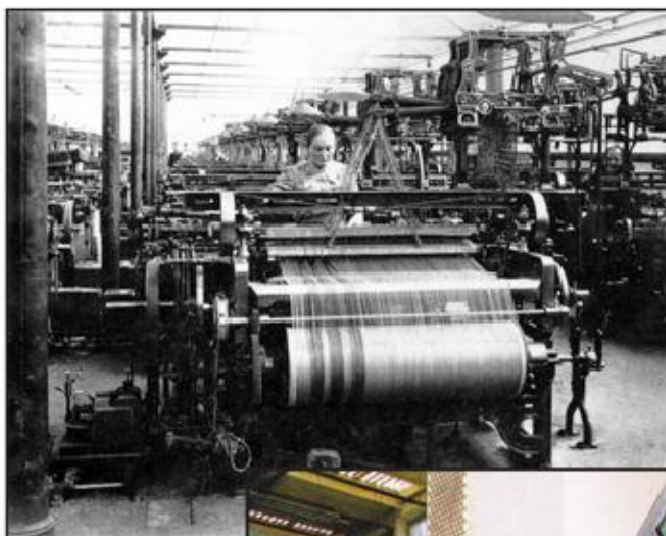
Poddaný: Pravdaže, to nie je všetko. Musím nakrmiť dobytok, dať mu seno a vodu a odnosiť hnoj.

Učiteľ: Áno, skutočne, máš veľmi ťažkú robotu.

Poddaný: Áno, robota je veľmi ťažká a ja ju musím vykonávať, pretože nie som slobodný.“

Pátrame

1. Čo mal na mysli poddaný, keď povedal učiteľovi, že nie je slobodný?
2. Zistite, aké práce vykonával poddaný.

Robotníčka v textilnej továrni v roku 1905

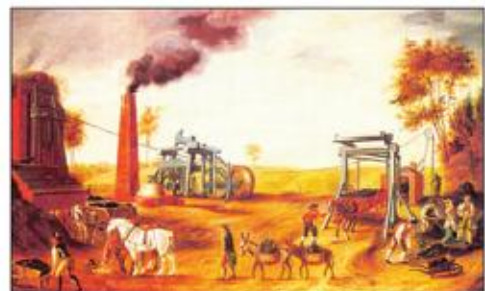
Počítačom riadená textilná továreň z roku 1994

Dôležitým nástrojom obchodníkov bola váha

Stredoveká banka. Na obrázku vidíme úradníkov, ako zapisujú údaje do účtovných kníh.

Využitie parného stroja v uhoľnej bani z roku 1790

Rozlišujeme, usporadúvame, opakujeme

1. **Dôležité slová a mená:** práca, človek – zberač, lovec, roľník, remeselník, obchodník, robotník, remeselnícke dielne, veľké rukodielne (manufaktúry), továrne, špecializácia práce
2. Zistite, s ktorými remeslami z minulosti sa stretávame aj v súčasnosti.
3. Aké problémy v súvislosti s prácou riešia ľudia v súčasnosti?

Detská práca včera a dnes

Z písomných a obrazových prameňov vypátrajte informácie o detskej práci v minulosti i prítomnosti.

A Deti museli pracovať

V minulosti muselo veľa detí už od útleho veku pracovať. Trochou peňazí, ktoré zarobili, podporovali svoju rodinu. Pracovali na poliach, v remeselníckych dielňach, neskôr v továrňach, dokonca i v baniach. ^{P1} ^{P2} Ich majitelia ochotne zamestnávali deti, lebo im vyplácali najnižšie platy.

Deti pracovali za rovnakých podmienok ako dospelí. Ich pracovná doba trvala dvanásť hodín a šesť dní v týždni. Častokrát tiež museli zastupovať dospelých, keď neprišli do práce. Pracovali v nevyhovujúcich podmienkach. V dôsledku ťažkej fyzickej práce a škodlivého prostredia boli často choré a veľa z nich zomieralo.

B Chceli sa učiť

Väčšina detí nemohla chodiť do školy. Nanajvýš sa učili čítať a písať. Niektoré z nich však navštevovali školu aspoň dvakrát v týždni, no na vyučovaní pravidelne zaspávali od únavy a vyčerpania. Aj napriek tomu deti využívali každú príležitosť sa ďalej učiť. Chceli získať čo najlepšie vzdelanie, aby dostali výhodnejšiu prácu.

C Dnes?

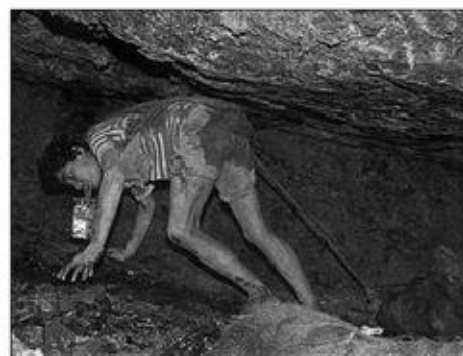
Už v roku 1959 veľa štátov podpísalo vyhlásenie, v ktorom sa zabezpečujú práva detí. Napriek tomu však vo viacerých krajinách dodnes veľa detí pracuje. Napríklad v Kolumbii trinásťročné deti každý deň ťažko pracujú v bani. V Indii sú už mnohé päťročné deti zamestnané v tkáčskych dielňach, kde tkajú koberce. V Pakistane deti vo vašom veku ručne šijú hrubými ihlami rôzne lopty z prírodnej či umelej kože. Možno, že s takto vyrobenými loptami hráte aj vy rôzne loptové hry. ^{P3}

D Detská práca?

Na Slovensku môžu deti pracovať od pätnástich rokov. Najmä cez prázdniny vykonávajú rôzne pomocné práce, roznášajú noviny či reklamné letáky. Dievčatá niekedy opatrujú menšie deti. Pracujú preto, aby si vylepšili svoje vreckové. Tieto deti však vykonávajú svoju prácu dobrovoľne a kedykoľvek ju môžu ukončiť. Zaručujú im to právne predpisy, v ktorých sa hovorí, ako často a dlho môžu deti pracovať.

Anglické dievča ťahá vozík s uhlím, 1844.

Kolumbijský chlapec ťahá vozík s uhlím. V ústach drží lampu, ktorou si svieti, 1980.

Čo sa zmenilo a čo sa nezmenilo v práci kolumbijského chlapca z roku 1980 a anglického dievčata z roku 1844?

12-ročná Addy Lard pracujúca v textilnej továrni, 1927

Indický chlapec pracujúci v dielni na výrobu kobercov, 2007

P1

Deti pracujúce v uhoľnej bani. Obrázok z anglického časopisu z roku 1842

P2

Správa Charlesa Repta o práci detí v Cornwalle z roku 1842

„V uhoľných a železorudných baniach pracujú deti od štyroch, piatich, siedmich rokov. Väčšina z nich má však osem rokov. Deti hlavne využívajú k odvozu uhlia z miesta ťažby do hlavnej šachty, kde ho s pomocou konského poľahu vyvážajú na povrch. Deti ďalej otvárajú a zatvárajú dvere, ktoré oddelujú rôzne časti bane. Toto vykonávajú najmenšie, už štvorročné deti, ktoré tak musia dvanásť hodín denne sedieť v pohotovosti pri dverách v tmavej a vlhkej chodbe, a pri tom nemajú ani toľko práce, ktorá by ich uchránila pred ohlupujúcou a otupujúcou nudou.“

Pátrame

1. Opíšte, akú činnosť vykonávajú deti na obrázku.
2. Porovnajte obrázok so správou Charlesa Repta.
3. Aké doplňujúce informácie môžeme z tejto správy získať v porovnaní s obrazovým prameňom?
4. Poznávaním histórie sa snažíme aj vcítiť do postavenia ľudí v minulosti. Skúste si predstaviť pravidelne otvárať a zatvárať dvere a sedieť vo vlhkej chodbe potme dvanásť hodín denne.

P3

O čom vypovedá fotografia ako historický prameň?

Pakistanský chlapec Tarik ručne šije futbalové lopty. Za jednu ušitú loptu zarobí 46 centov. Fotografia z roku 2003.

Bude vás zaujímať

Jeden z článkov z Deklarácie práv dieťaťa, ktorá bola prijatá Organizáciou spojených národov v roku 1959, hovorí:

„Dieťa má právo na ochranu pred zanedbávaním, krutosťou a využívaním. Dieťa nemá byť predmetom nijakého spôsobu obchodu. Dieťa sa nesmie zamestnávať pred dovŕšením primeraného minimálneho veku, v nijakom prípade mu nemožno dovoliť alebo ho nútiť, aby vykonávalo prácu alebo zamestnanie, ktoré je na úkor jeho zdravia alebo vzdelávania, alebo bráni jeho telesnému, duševnému alebo mravnému vývinu.“

O čom hovorí uvedený článok? Zistite, o čom hovoria ďalšie články Deklarácie práv dieťaťa z roku 1959. Pomôžte si občianskou výchovou.

Do slovníčka

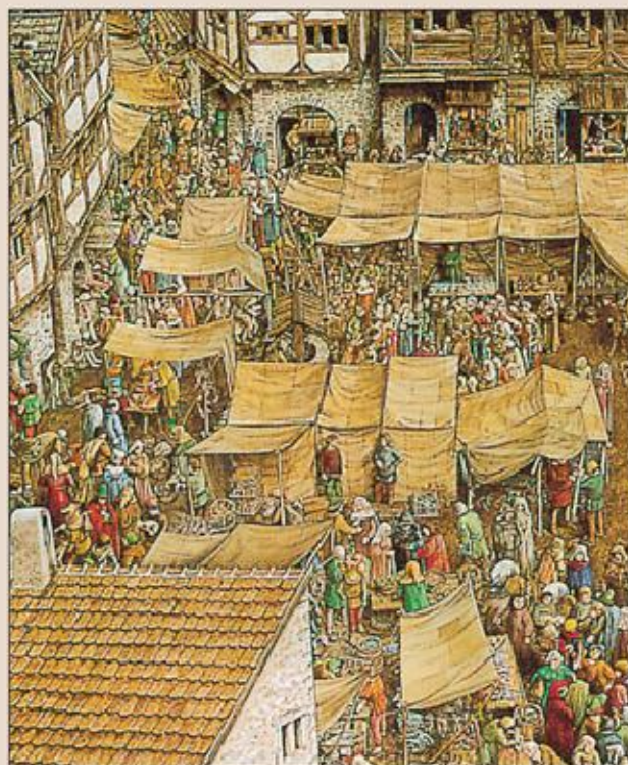
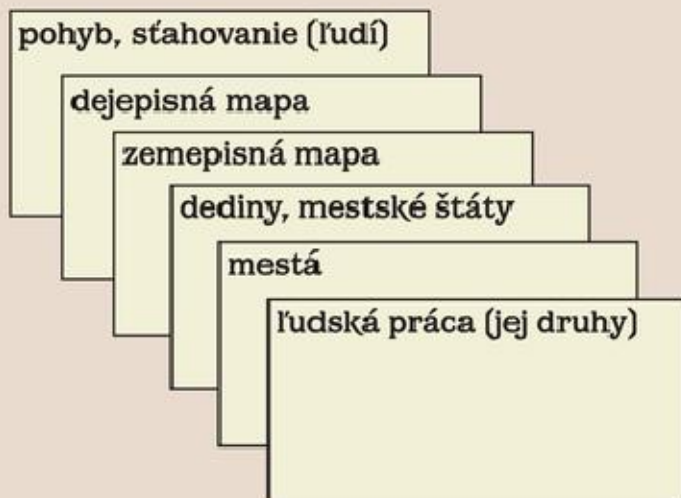
deklarácia – slávnostné verejné vyhlásenie

Rozlišujeme, usporadúvame, opakujeme

1. **Dôležité slová a mená:** detská práca, príčiny, dôsledky
2. Prečo majitelia tovární, dielni a baní radi zamestnávali i naďalej zamestnávajú deti?
3. Porozmýšľajte, aké dôsledky mala práca detí pre ich neskorší život.
4. Objasnite, prečo sú deti v rôznych častiach sveta nútené dodnes pracovať. (Odhaduje sa, že v súčasnosti si 200 miliónov detí musí svojou prácou zarábať na živobytie.)
5. Zaujmite svoj postoj k detskej práci v súčasnosti.
6. Tip na surfovanie: detské práva, Detský fond Organizácie spojených národov (UNICEF)

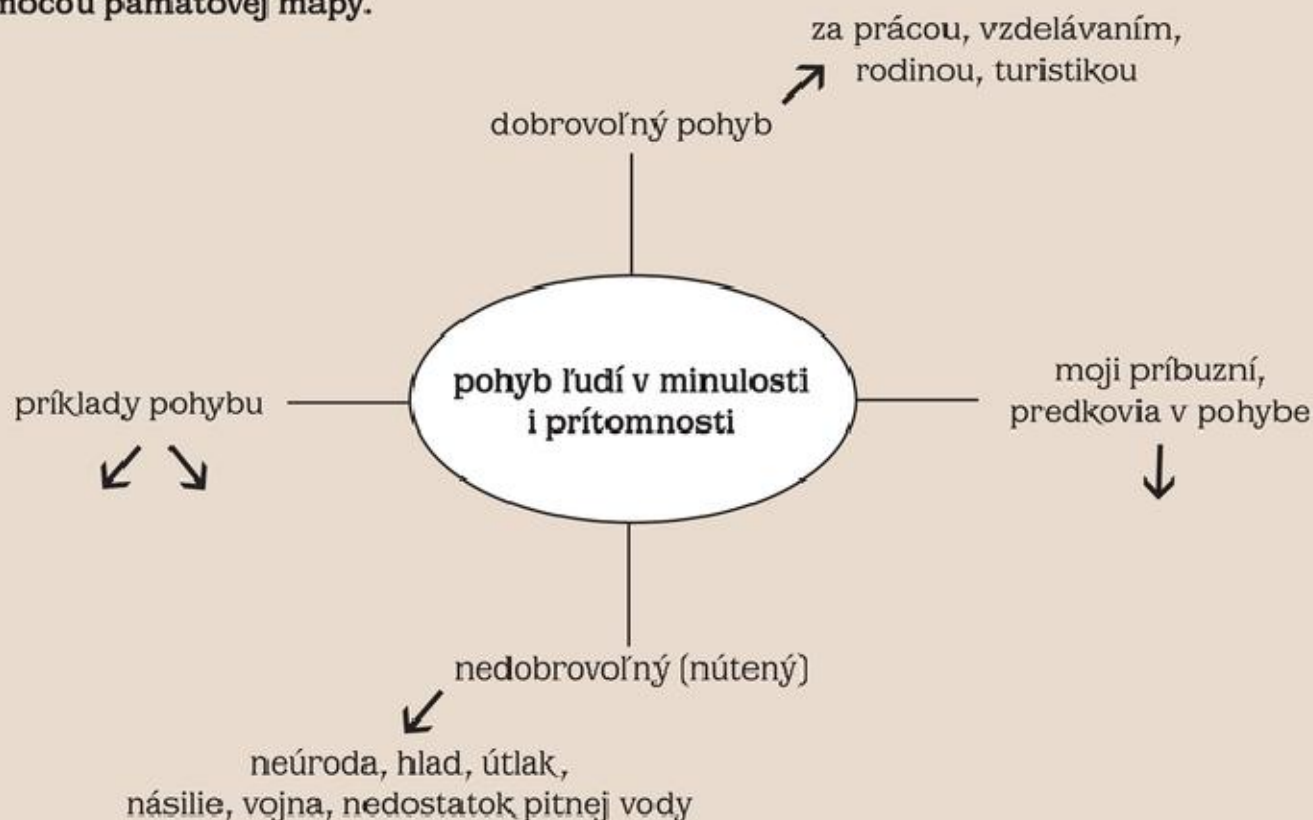
Pohľad späť III

1. Vysvetlím dôležité slová - pojmy.

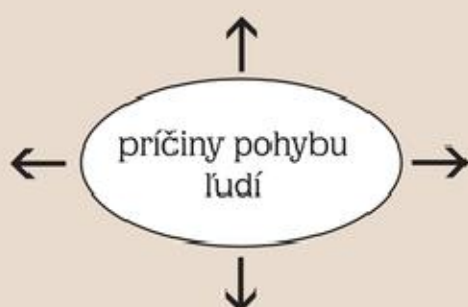
Na trhu v stredovekom meste

2. Pochopím vzťahy medzi dôležitými slovami pomocou pamäťovej mapy.

3. Zistím, či sa moji príbuzní kedysi dávno stali účastníkmi dobrovoľného alebo nedobrovoľného pohybu, sťahovania.

4. Doplním do pamätavej mapy hlavné príčiny pohybov ľudí v minulosti a prítomnosti.

5. Zozbieram obrázky miest z rôznych historických období.
 6. Usporiadam tieto obrázky miest od najstarších po najmladšie.
 7. Vystihnem rozdiely medzi mestami z rôznych historických období: staroveku, stredoveku a novoveku.
 8. Navrhнем postup, podľa ktorého by sme so spolužiakmi v tíme urobili nástenné noviny s témou - Banské mestá na Slovensku.
 9. Zakreslím do obrysovej mapy Slovenska najvýznamnejšie banské mestá z minulosti.
 10. Vysvetlím pomocou svedectva gréckeho učenca Xenofóna, v čom spočívala špecializácia práce remeselníkov v období staroveku a neskôr i v období stredoveku a novoveku.

„V malých mestách robí jeden a ten istý remeselník ležadlá, dvere, pluhy, stoly, často stavia domy a je rád, ak nájde takto dosť zákazníkov, aby sa uživil. Je samozrejme nemožné, aby človek, ktorý vyrába veľa vecí, vedel všetko dobre urobiť. Vo veľkých mestách, kde je veľký dopyt po jednotlivých výrobkoch, stačí každému k obžive jediné remeslo a často ani nie v celej jeho šírke. Napríklad jeden vyrába len mužskú obuv, iný ženskú, ďalší sa živí dokonca len výrobou podrážok či ozdobným vysekávaním kože, iný zase vykrajovaním zvrškov a posledný nerobí nič z toho, len to všetko zošívá dokopy. Ten, kto je činný vo veľmi úzkom odbore, dosahuje samozrejme najlepšie výkony.“

11. Rozpoznám premeny ľudskej práce v minulosti.
 12. V prípade, ak sa môj otec zaoberá remeslom alebo ak sa môj starý otec zaoberal remeslom, nakreslím znak, ktorý by výstižne charakterizoval ich zamestnanie.
 13. Uvedomím si, aké problémy riešia ľudia v súvislosti s prácou v súčasnosti.
 14. Zaujmem svoj postoj k detskej práci v minulosti i prítomnosti.

Stavebný ruch v stredovekom meste

Grécky obuvník z obdobia staroveku. Maľba na váze z 5. storočia pred Kr.

Kolár pri práci

O jazyku a písme

Pokúste sa zistiť, prečo sa písomné záznamy považujú za počiatok dejín.

A Od jazyka k písmu

Keď sa človek narodí, nevie hovoriť, ale svoje pocity vie dať najavo. Keď je mu zle, plače, keď sa cíti dobre, usmieva sa. Svoje pocity vyjadruje aj výrazom tváre a pohybom rúk a nôh. Neskôr sa naučí hovoriť prvé slová a vety a potom sa naučí písať.

Podobne – od zvukov, výkrikov až k reči a potom k písmu – sa vyvíjala aj ľudská spoločnosť. Každá z nich si postupne vytvárala svoj vlastný jazyk. Vzniklo tak množstvo jazykov. Sú často také odlišné, že príslušníci jedného jazykového spoločenstva sa nemôžu dohovoriť s členmi iného spoločenstva. Preto sa ľudia pokúšali zaviesť jednotný jazyk, ktorým by sa dorozumeli všetci. Napríklad v stredoveku bola takýmto jazykom latinčina. Hovorili ňou učitelia, kňazi a úradníci vo všetkých európskych krajinách. V súčasnosti je najrozšírenejším jazykom angličtina.

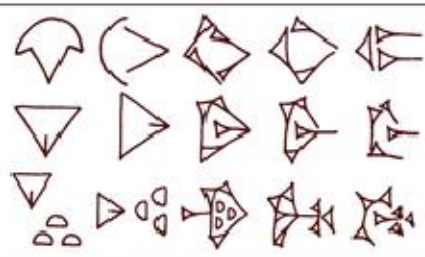
B Písmo ako zápis jazyka

Pomocou jazyka vyjadrujú ľudia svoje myšlienky a pocity a zapisujú ich písmom. Prvé písmo vynašli Sumeri. Ich písmo sa pravdepodobne vyvinulo z potrieb účtovníctva, ktoré vzniklo z hospodárskych dôvodov. Trstinovými rydlami ryli do hlinených tabuliek obrázky, ktoré predstavovali slová. Keďže obrázky vyzerali ako rôzne klinové znaky, nazývame toto písmo klinové. Posvätné znakové písmo používali aj starí Egypťania. Ich písmo sa volá hieroglyfické.

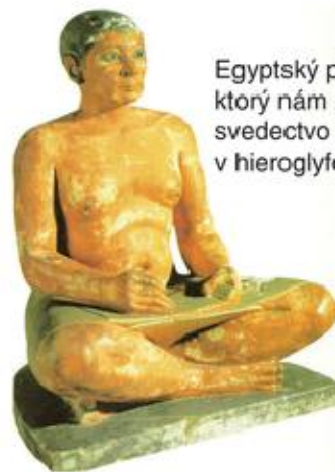
Neskôr Feničania vytvorili hláskové písmo. Používali 22 písmen pre spoluhlásky. Ich písmo prevzali starí Gréci a písmenami označovali aj samohlásky. Grécku abecedu zdokonalili Etruskovia a potom starí Rímanovia (Latinovia). Ich písmo sa volá latinské alebo latinka. Latinkou píšeme dodnes aj my. V súčasnosti píše latinským písmom asi 30 percent ľudí na našej planéte.

Ľudia v minulosti využívali na písanie najrôznejšie materiály. Najčastejšie to bol papyrus a pergamen. Na písanie používali aj drevo, kôru stromov, najmä brezovú, textil a kameň. Papier sa objavil v Európe až oveľa neskôr.

V súčasnosti používame aj rôzne programovacie a technické jazyky, ktorým rozumie človek i elektronický mozog počítača.

Klinové písmo starých Sumerov

Egypťský pisár, ktorý nám zanechal svedectvo ukryté v hieroglyfoch.

Egypťské písmo, hieroglyfy

Fenické písmo

Grécke písmo

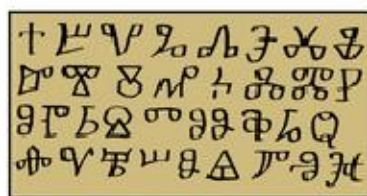
Na stope

P1 Mních Chrabr vo svojom diele O písmenách píše o vzniku slovanskej abecedy, 9. až 10. storočie.

„Prv Slovania nemali knihy, no čítali a veštili pomocou čiar a vrubov, pretože boli pohanmi. Keď potom prijali kresťanstvo, padlo im ťažko písať v slovanskom jazyku rímskymi a gréckymi písmenami tak, aby si ich neprispôsobili... tak to bolo po veľa rokov... Potom však Boh z lásky k ľuďom poslal im svätého Konštantína, filozofa zvaného Cyril, muža spravodlivého a veriaceho, a on pre nich vytvoril tridsať a osem písmen, niektoré podľa vzoru gréckych, iné v súlade s potrebami slovanského jazyka.“

Pátrame

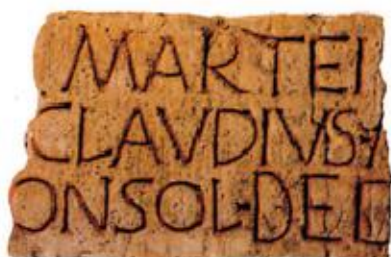
1. Vymenujte, akými jazykmi hovorili Slovania po prijatí kresťanstva.
2. Podľa akého vzoru vytvoril Konštantín slovanské písmená?
3. Zistite, koľko písmen vytvoril Konštantín.

hlaholika

А Б В Г Д Е Ж З И Й К Л М Н О П
Р С Т У Ф Х Ц Ч Ш Щ Ъ Ы Ь Э Ю
Я Ё а б в г д е ж з и й к л м н о п р с
т у ф х ц ч ш щ ъ ы ь ё

azbuka

latinka

P2 Francúzsky spisovateľ Victor Hugo o vynáleze, po ktorom už pisári nemuseli všetko písať rukou, 1867.

„Ľudský duch objavil v 15. storočí prostriedok, ktorý je odolnejší a stálejší ako staviteľské umenie. Po písme (na hlinené tabuľky, kameň, papyrus, pergamen, papier) nasledovalo olovené písmeno Gutenberga. Vynález kníhtlačiarskeho umenia je najväčšou udalosťou dejín. Je matkou všetkých vynálezov. Vytlačené myšlienky sú trvácne, okrídlené, neuchopiteľné a nezničiteľné. Vzlietnu ako kráľ vtákov, so švitorením sa rozletia do všetkých strán a sú súčasne všade.“

Pátrame

1. Vysvetlite, prečo Victor Hugo označil vynález Gutenbergovej kníhtlače za „matku všetkých vynálezov“.
2. Vymenujte, aké vlastnosti podľa V. Huga majú vytlačené myšlienky.
3. Objasnite, prečo spisovateľ hovorí, že kníhtlač je odolnejšia a stálejšia ako staviteľské umenie.

Bude vás zaujímať

V súčasnosti existuje na svete okolo 5 600 jazykov.

Čínštinou hovorí 990 miliónov, angličtinou 500, hindčinou a urdčinou 338, španielčinou 250, ruštinou 195, arabčinou 144, bengálčinou 140, portugalčinou 135, japončinou 116, nemčinou 100, francúzštinou 80, taliančinou 66 miliónov ľudí.

cyrilika

Do slovníčka

hieroglyfy – hieros – posvätný, glyfis – zárez, písmo v starom Egypte
papyrus – druh trstiny, šachora. Vyrábali sa z nej papyrusové listy narezaním tenkých plátok drene trstinových stebiel, ktoré sa prekládali krížom a lisovali. Štáva z rastlín slúžila ako lepidlo.

pergamen – vypracovaná žltkastá priesvitná ovčia, kozia, teľacia koža s hladkým hustým lícom používaná na písanie

Rozlišujeme, usporadúvame, opakujeme

1. **Dôležité slová a mená:**
jazyk, písmo – obrázkové, klinové, hieroglyfické, hláskové – grécke, latinské, hlaholika, cyrilika, azbuka
2. Uveďte jeden rozdiel medzi obrázkovým a hláskovým písmom.
3. Vysvetlite, v čom podľa vás spočíva význam vynálezu písma.
4. Vysvetlite myšlienku amerického spisovateľa Washingtona Irvinga, že jazyk je jediný nástroj, ktorý sa stálym používaním ostrie.

Ucho, oko a klik

Ako sa ľudia dorozumievali v minulosti, ako sa dorozumievajú dnes? Skúste vypátrať, ako nás spôsob dorozumievania ovplyvňuje.

A Keď sa ľudia dorozumievali ústne

Ľudia sa už oddávna medzi sebou dorozumievajú, lebo nedokážu žiť v úplnej osamelosti. Pomáhali si pri tom rôznymi prostriedkami. V najstaršom období to boli posunky, hovorené slovo, jazyk. Prevládajúcim zmyslom, ktorý ľudia najviac využívali, bol sluch. Napríklad príslušníkov kmeňa zvolával kmeňový bubon náčelníka. Starší rozprávali mladším rozprávky, povesti, báje a legendy. Neskôr k sluchu a reči pribudlo písmo, tak sa v dorozumievaní začal používať aj zrak. O rôznych druhoch písma ste sa už učili.

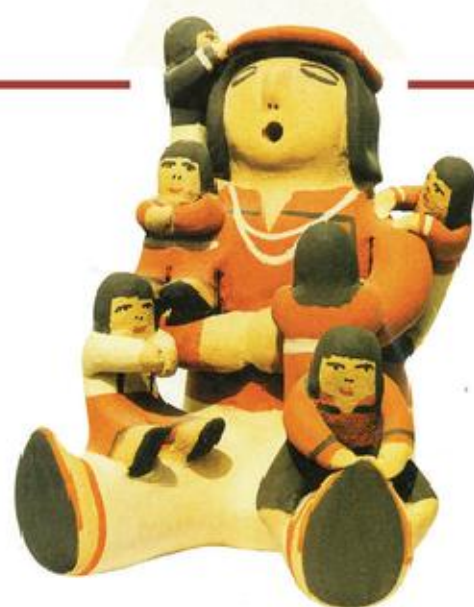
B Obdobie písma a tlače

Tým, že ľudia začali písať a čítať, pri dorozumievaní a osvojovaní si poznatkov výraznejšie začali využívať svoj zrak. K rukou písanému slovu neskôr pribudlo aj slovo tlačené. Stalo sa to postupne potom, čo Johann Gutenberg vynášiel kníhtlač. Tento vynález, ktorý umožnil vydávať knihy vo veľkom, mnohí považujú za „matku všetkých vynálezov“. Tlačená kniha posilnila oko človeka. Jej text bol pevne usporiadaný, pravidelný, zarovnaný aj bez riadkov, ktoré si predtým musel písár nalinkovať. Tlačený text sa číta ľahšie a rýchlejšie než písaný text. Vďaka kníhtlači a obrovskému množstvu kníh sa tak naša spoločná pamäť neuveriteľne rozšírila a umožnila rozvoj vzdelania a kultúry. Prevala tlačeného slova pretrvala takmer štyri storočia.

C Dnes sa dorozumievame elektronicky

Tlačené slovo postupne ustupuje elektrine a elektronike. Rozhlas, televízia, počítač, mobil, internet, e-mail a elektronické knihy, to všetko je dnes prostriedkom získavania informácií. Tieto prostriedky elektronického dorozumievania priniesli nadvládu elektronického slova a s ním aj obrovský nárast informácií. Telefón, rozhlas a mobil – tu opäť používame sluch. Pri počítačoch, práci s internetom, pri písaní elektronických správ zasa viac využívame zrak. A zapájame aj ďalšie zmysly, napríklad hmat. Píšeme na klávesnici, klikáme myšou, narábame konzolou pri počítačových hrách, stláčame diaľkový ovládač televízora alebo dotykom surfujeme po displeji.

Elektronické slovo nepozná hranice. Vďaka televízii a internetu si ľudia na opačných koncoch zemegule môžu prečítať či pozrieť rovnakú správu, reportáž, hudobný klip. Môžu sa na diaľku rozprávať a posilať elektronickú poštu. Stačí na to jeden klik.

Na fotografii vidíte zvukovú hlinenú figúrku. Pochádza z Nového Mexika. Vyrobili ju členovia indiánskeho kmeňa Navajov. Malé deti sa šplhajú na muža, ktorý rozpráva príbehy z minulosti. Tento muž je súčasne učiteľ. Figúrka muža s deťmi predstavuje indiánsku školu bez triedy, bez rozvrhu a bez učebníc. História sa dodnes sprostredkúva ústne. Táto figúrka pochádza z roku 1989.

Gutenbergova tlačená Biblia a kniha 21. storočia e-book. Na obrázku vidíte elektronickú knihu. Dá sa napojiť na mobilnú sieť. Jej prostredníctvom sa dajú kúpiť a čítať knihy, noviny a časopisy. „Kniha“ dokáže prehrávať aj hudbu. Porozmýšľajte, prečo niektorí odborníci tvrdia, že sa končí obdobie Gutenbergovej tlačenej knihy. Porovnajte výhody a nevýhody tlačenej a elektronickej knihy.

Na stope

P1 Tento starý list písal pisár pisárovi. Jeho prvá časť je napísaná typom písma, ktoré napodobňuje rukopis, druhá časť je stvárnená najčastejšie používaným počítačovým tlačným elektronickým písmom – Times New Roman.

„Do rúk ctihodnému bratovi Andreovi, mníchovi kláštora v Grenobli
Drahý brat Andreas!

Tak ako sme sa dohodli, potvrdzujeme Ti príjem desiatich sudov omšového vína z našich kláštorňých viníc, ktoré si nám poslal prostredníctvom bratov Anselma, Sigera a Petra. Zároveň vám za tieto Božie dary vyslovujeme úprimné Pánboh zaplat'. Isto iste si už počul o tej novote, čo sa zo slobodného mesta Štrasburg šíri, a chceš by si poznať, čo si o tejto skutočnosti myslím. Slovanmi však ani neviem vypovedať, ako hlboko mnou otriasla táto správa, že tam nedávno vydal akýsi Gutenberg, tam žijúci zlatník, knihu prepisovanú ustáleným Bohom nám daným spôsobom, ale nanešťastie čudným a bezpochybným diablovým vnuknutím stvoreným. Tento postup pozostáva zo špinavej práce s olovom a cínom. Tento človek vraj zavrhol pero a povráva sa dokonca, že atramentové písmená nahradil akýmisi pochybnými kovovými. Hneď ako som sa dozvedel o činnosti tohto zlatníka, nechal som si po urodzenom mešťanovi Josephovi Fouchém, poctivom a bohabojnom to obchodníkovi a priateľovi nášho kláštora, poslať jeden exemplár tejto ním zhotovenej Biblie. Držiac ju v rukách musím Ti povedať, že čerň tejto knihy znečisťuje nielen naše prsty, ale aj duše úprimných veriacich. Vari je prípustné, aby slová Pána boli poškvrnené diablovými rukami? Či nemáme dosť vlastných bratov pisárov, šíriteľov Božej zvesti?

Dané na tretí deň v októbri, na sviatok svätého Kolomana roku Pána 1465.

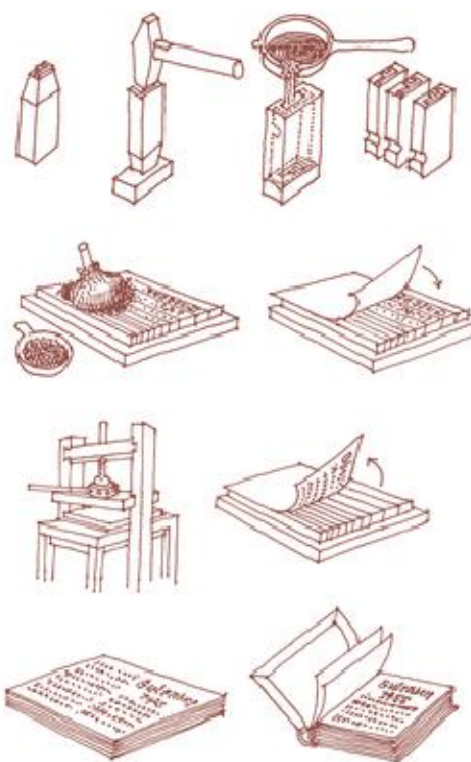
brat Benedictus

Pátrame

1. Prečo naše oko musí vyvinúť väčšie úsilie, aby sme prečítali a porozumeli prvej časti listu?
2. Čím sa jednotlivé písmená obidvoch častí odlišujú?
3. Porovnajme ich tvar, výšku i riadky, ktoré vytvárajú.
4. Prečo druhá časť listu vytvára väčší dojem usporiadosti, presnosti, rovnomernosti, pravidelnosti?
5. Vypátrajte z listu, prečo brat Benedictus kritizoval vynález knihtače a nesúhlasil s ním.
6. Prečo pisár odovzdáva návrševníkom kláštora len jednu stranu rukopisu?

Takto postupoval Gutenberg pri výrobe tlačenej knihy.

Najprv vyformoval zo zliatiny kovov olova a cínu vzorovú literu – písmeno.

Kovové písmená potom poukladal do tlačiarenskej formy a zafarbil ich farbou. Na ne položil hárok papiera. Dreveným lisom stlačil papier a tlačiarensku formu s písmenami. Jednotlivé háčky papiera sa poskladali a zviazali do pevnej väzby – tlačenej knihy. Kovové písmená sa vysypali z tlačovej formy, aby sa mohli znovu použiť.

Rozlišujeme, usporadúvame, opakujeme

1. **Dôležité slová a mená:** dorozumievanie (komunikácia) ústne, písomné, elektronické
2. Ktoré dva vynálezy rozšírili výrazne možnosti dorozumievania sa medzi ľuďmi v minulosti?
3. Čím sa odlišuje rozhlasové a televízne vysielanie?
4. Porovnajme výhody a nevýhody televízie a internetu.
5. Porovnajme výhody a nevýhody pohľadnice, listu a elektronickej pošty.
6. Myslíte si, že elektronické knihy nahradia tlačene knihy? Diskutujte o tejto otázke.
7. Tip na surfovanie: Johann Gutenberg, knihtač

Náboženstvá jedného boha

Svoje dejiny majú aj náboženstvá, ktoré sú späté s človekom. Pokúste sa zistiť, z akých prameňov môžeme čerpať historické informácie z minulosti jednotlivých náboženstiev.

A Od mnohobožstva k jedinému bohu

Človek si od najstarších čias kládol otázky, ako vznikol svet. Okolité príroda ho často privádzala do situácií, ktoré nedokázal pochopiť. To ho priviedlo k názoru, že existujú nejaké sily, ktoré svet riadia. Dávnovekí ľudia povýšili rôzne sily na božstvá. Trvalo dosť dlho, kým ľudia začali uctievať jediného boha. Ako prví verili v jediného boha židia, potom kresťania a napokon moslimovia.

B Judaizmus

Náboženstvo Židov sa volá judaizmus. Vzniklo v starovekom Izraeli. Židia vyznávali jediného boha Jahveho – stvoriteľa sveta a ľudí. Verili, že boh Jahve raz zošle na zem mesiáša, záchrancu, ktorý nastolí spravodlivú vládu a obnoví staré židovské kráľovstvo z čias kráľa Dávida. O udalostiach z dávnych židovských dejín rozprávajú mnohé diela. Neskôr ich kňazi spojili do jedného celku. Vytvorili tak Starý zákon, posvätnú knihu židov, do ktorej zaradili historické spisy, náboženské piesne a texty, ale aj príslovia a poéziu. Náboženským jazykom judaizmu je hebrejčina.

C Kresťanstvo

Kresťanstvo sa začalo šíriť v starovekom Izraeli. Je to náboženstvo tých, ktorí v Ježišovi videli mesiáša, spasiteľa, „Božieho pomazaného“, po latinsky christos. Verili vtedy, že Ježiš Kristus ich oslobodí spod nadvlády Rímskej ríše. Posvätnou knihou kresťanov je Biblia. Jej súčasťou je Starý zákon, ktorý kresťania doplnili o Nový zákon – život a činy Ježiša Krista. Spoločne tak tvoria Bibliu, ktorá je literárnym dielom a dôležitým historickým prameňom o minulosti judaizmu a kresťanstva.

D Islam

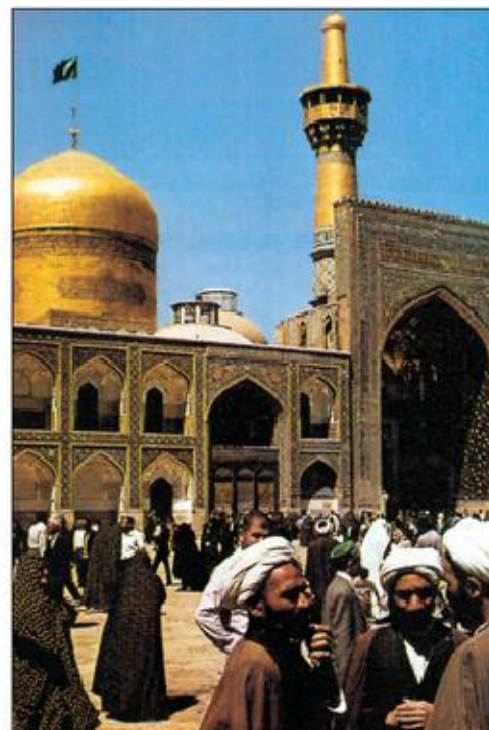
Najmladším spomedzi najrozšírenejších svetových náboženstiev je islam. Založil ho v 7. storočí po Kristovi Mohamed v Arábii. Postupne sa stal prorokom, ohlasovateľom božieho zjavenia. Jeho prívrženci sa nazývali moslimovia, čo v preklade znamená tí, ktorí veria v islam. Ich jediný boh, tvorca a vládca sveta sa volá Alah. Svätou knihou islamu je Korán.

Synagoga je židovským chrámom, v ktorom sa konajú bohoslužby.

Vatikán s Chrámom sv. Petra je sídlo pápeža a dôležité pútnické miesto pre kresťanov.

Mešita, chrámová budova pre spoločné modlitby moslimských veriacich. Súčasťou mešity býva minaret, vysoká štíhla veža, z ktorej muežín zvoláva päťkrát denne veriacich k modlitbám.

Na stope

P1 Príbeh zo starožidovského rozprávania

„Muž večer zabľúdil v lese. Strmieva sa a muž začína dostávať strach. Nakoniec v diaľke zazrie lampáš, cíti úľavu, že konečne niekoho našiel. Ide za svetlom a mužovi, ktorý drží lampáš, povie: 'To je skvelé, že som vás stretol. Zabľúdil som a už sa zotmelo, ale všetko je v poriadku, lebo mi môžete ukázať cestu.' Nato muž s lampášom odpovie: 'Mrzí ma to, ale tiež som zabľúdil. Nebojte sa, vieme, že nemáme ísť smerom, odkiaľ som prišiel ja, ani smerom, odkiaľ ste prišli vy. Spoločne máme viac informácií, a preto i väčšiu šancu nájsť cestu.' Prvý muž, ktorého tieto slová celkom nepresvedčili, si svojho spoločníka prezerá zblízka a zrazu zbadá, že je slepý. 'Vy ale nevidíte!' vykrikol. 'Načo máte ten lampáš?' 'Aby ste ma v tej tme zbadali vy!', odpovedá druhý.“

P2 Biblia o múdrosti

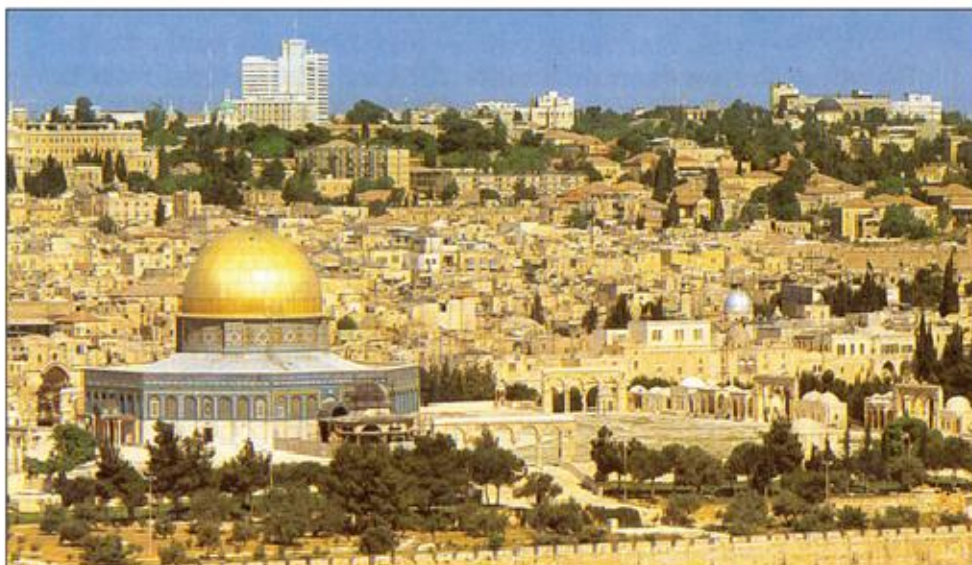
„Blažený je človek, ktorý našiel múdrosť, človek, ktorý nadobudol rozumnosť. Nadobudnúť ju je lepšie, než získať zlato. Je drahocennejšia než perly, nevyrovňajú sa jej nijaké skvosty. V jej pravici je dlhovekosť, v jej ľavici bohatstvo a česť. Jej cesty vedú k blaženosti, všetky jej chodníčky k pokoju. Stromom života je tým, ktorí sa jej chopia, blažení sú tí, ktorí sa jej držia.“

P3 Arabská legenda, ktorá vychádza z Koránu, okolo roku 1000

„Rozpráva sa, že Kaab al-Ahbár pripomenul v záveti svojmu synovi toto: – Synu! Nič nie je krajšie ako rozum, ktorý je ozdobený vedomosťami. A nič nie je krajšie ako vedomosti, ktoré zdobí nábožnosť. Nábožnosť, ktorú zdobí istota. Istota, ktorú zdobí skromnosť.“

Pátrame

1. Porovnajte druhý a tretí prameň.
2. Nájdite v nich spoločné znaky.
3. Čo môžete usúdiť z týchto spoločných znakov?

Jeruzalem, ktorý považujú židia, kresťania aj moslimovia za svoje sväté mesto.

Pátrame

1. Vysvetlite, akým spôsobom nevidiaci muž pomohol sebe i druhému.
2. Prečo sa obidvom mužom zvýšila šanca, že nájdu správnu cestu?
3. Čo nám môže prezradiť príbeh o uvažovaní a myslení nevidiaceho muža?
4. V čom podľa vás spočívajú výhody spolupráce medzi ľuďmi?

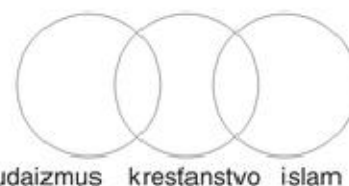
Bude vás zaujímať

Kresťanské náboženstvo sa postupne rozčlenilo na tri skupiny: katolícke, protestantské a pravoslávne.

Štyri náboženstvá – kresťanstvo, islam i náboženstvá ľudí najmä východnej a južnej Ázie, budhizmus a hinduizmus, vyznáva v súčasnosti 90 % obyvateľov na svete.

Rozlišujeme, usporadúvame, opakujeme

1. **Dôležité slová a mená:** judaizmus, synagóga, kresťanstvo, Biblia, kostol, islam, Korán, mešita
2. Do diagramu zapíšete dôležité slová, ktoré vystihujú jednotlivé náboženstvá.

3. Zistíte, aký kostol sa nachádza v mieste vášho bydliska. Stručne spracujte informácie z jeho minulosti.
4. Tip na surfovanie: katolíci, protestanti, pravoslávni

Ked' rinčia zbrane

Čo spôsobujú vojny? Viete to vypátrať z písomných a obrazových prameňov?

A Prečo vznikajú vojny

Vojny sú na svete odvtedy, odkedy je na svete človek. Dokazujú to nálezy rôznych druhov zbraní, zničené hradby miest a pevností i najstaršie písomné pramene. Vojny vznikali z rôznych dôvodov. Medzi ne patrila snaha rozšíriť svoje územie, dobyť bohatšie oblasti, získať bane, ropné náleziská, ale aj nové zdroje vody. Alebo obsadiť krajinu a nanútiť jej určitú formu vlády či náboženstvo.

B Zdokonaľovanie zbraní

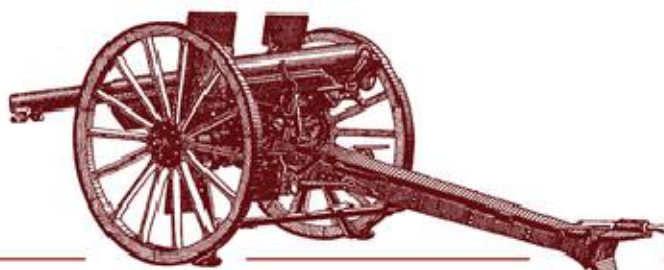
Ľudia sa od nepamäti snažili mať veľa zbraní, aby sa v prípade, že ich napadne nepriateľ, mohli brániť. Po tisícročia používali rovnaké zbrane: palicu, sekeru, kopiju, oštep, luk a šíp, dýku a meč. Používanie strelného prachu od 14. storočia znamenalo prevrat vo vedení vojen. Objavili sa prvé kanóny, pušky, pištole. Tie sa neustále zdokonaľovali. V 19. storočí sa objavili bubienkové revolvery, pušky opakovacky a guľomety.

Na začiatku 20. storočia, v prvej svetovej vojne, sa začali používať prvé obrnené zbrane – tanky. V tejto vojne sa objavili i prvé lietadlá. Významnú úlohu zohrali však tanky a lietadlá až v druhej svetovej vojne. Medzi najničivejšie zbrane v súčasnosti patria jadrové zbrane, ktoré môžu zničiť celé štáty. Jadrová vojna by mohla dokonca ukončiť život na našej planéte.

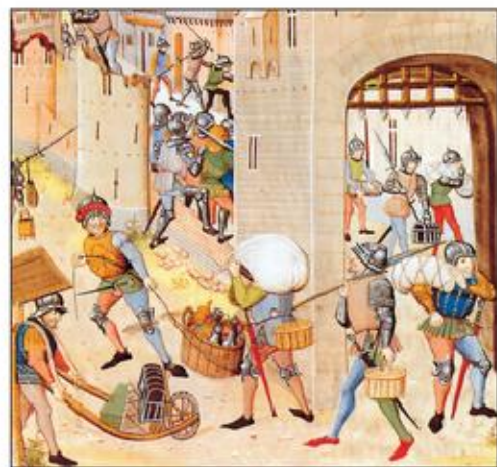
C Rokovať alebo bojovať?

Štáty sa na základe zlých skúseností z posledných svetových vojen snažia medzi sebou dohodnúť, aby sa vyhli novým vojnovým katastrofám. Namiesto toho, aby sa bojovalo so zbraňou v ruke, je lepšie rokovať za stolom a hľadať mierové riešenia prijateľné pre obidve strany. Napriek tomu vojnové konflikty naďalej pokračujú v rôznych častiach sveta.

Tak ako v minulosti, aj dnes v nich zomierajú muži, ženy i deti, niekedy celé tisíce. Zomierajú rodičia a z detí sa stanú siroty. Zomierajú deti a s nimi to, čo mali rodičia najradšej na svete.

Jedno z najstarších vyobrazení vojnej scény

Výjav z vojny medzi Anglickom a Francúzskom, ktorá s väčšími či menšími prestávkami trvala sto rokov.

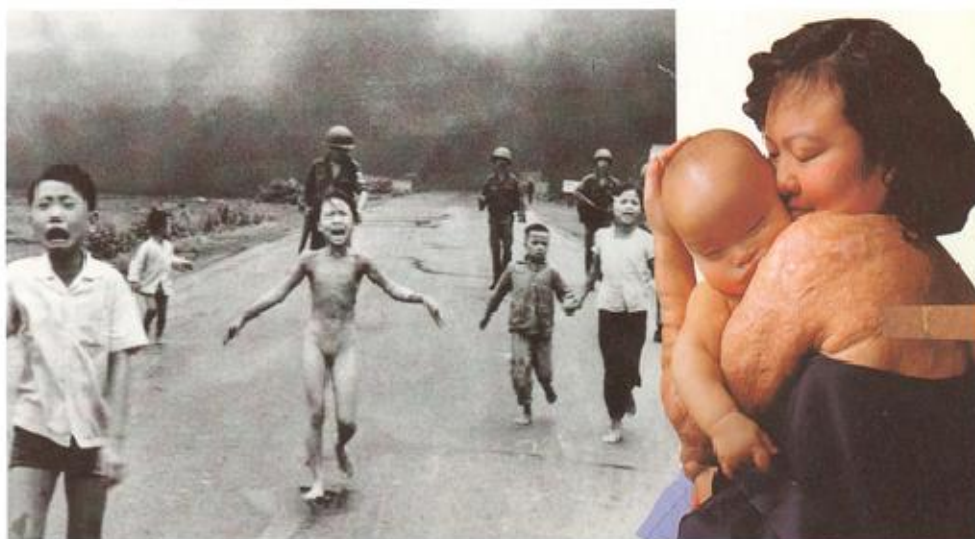
Vojaci v zákopoch počas prvej svetovej vojny

Organizácia spojených národov bola založená po druhej svetovej vojne v roku 1945. Je to medzinárodná organizácia združujúca väčšinu štátov sveta, ktoré sa zaviazali spolupracovať a hľadať mierové riešenia vzájomných sporov a konfliktov. Slovenská republika je členom OSN od roku 1993.

Na stope

P1 Dievčatko Kim Phuc zasiahnuté americkým napalmom uteká so svojimi príbuznými z horiacej dediny počas vietnamskej vojny, v ktorej bojovali americké a severovietnamské vojská (1965 - 1973). Fotografia vznikla 8. júna 1972 a doslova šokovala svetovú verejnosť. Fotografia so ženou s dieťaťom v náručí vznikla roku 1994.

P2 Dievčatko Kim Phuc rozpráva o fotografii z roku 1972 „Mala som pocit, ako keby moje telo horelo zvnútra i zvonka. Všade som videla len oheň. Zrazu sa objavili vojaci. Jeden z nich strhal zo mňa šaty, ale horeli mu pri tom ruky. Druhý na mňa hodil bundu, aby zhasil oheň na mojom chrbte, ale nepodarilo sa mu to. Ja som len kričala a kričala od neznesiteľnej bolesti. Potom vojaci zvolali: „Bež preč, všetci preč!“ Utekala som a počas behu sa mi premietol celý život. Vedela som, že som ťažko zranená a budem veľmi trpieť. Potvrdzuje to aj fotografia. Celkom vľavo uteká môj brat. Po pravej strane môj bratranec. Bežali sme, bežali a ocitli sme sa na moste, kde čakali fotoreportéri. Niektorí z nich na nás liali vodu, trochu sme sa aj napili, ale stále mi bolo veľmi horúco. Onedlho som už o ničom nevedela. Stratila som vedomie.“

Pátrame

1. Opíšte ľudí na fotografii.
2. Čo vyjadruje výraz tváre dievčata Kim, jej brata a bratranca? Pomôžte si jej rozprávaním, ktoré konkretizuje fotografiu.
3. Do akej miery sa snažili vojaci a fotografi pomôcť deťom?
4. Kto je žena s dieťaťom v náručí?
5. Podľa čoho by ste ju mali spoznať?
6. Vypátrajte, aké zápalné látky tvoria zmes napalmu.

Akú túžbu ľudstva vyjadruje kresba svetoznámeho maliara Pabla Picassa?

Bude vás zaujímať

Napalm. Tento druh rôsolovitej zmesi prudko zápalných látok doslova rozleptal Kim chrbát, zátylok a najmä ľavé rameno. Odviezli ju do nemocnice v Saigone, kde strávila celý rok. Vo svojich spomienkach tento rok nazvala „rokom bolesti“. Lekári jej štrnásťkrát implantovali na postihnuté miesta pokožku, ktorú odobrali z jej vlastných nôh. Bolesti jaziev však pocítovala ešte dvadsať rokov.

Do slovníčka

implantovať – chirurgicky vniesť tkanivo, kožu na iné miesto

mozaika – obraz zložený z drobných rôznofarebných kamienkov

Vznik zajateckých, koncentračných táborov je tiež dôsledkom vojen. Čo nám prezrádza výraz tváre muža za hrubými mrežami?

Rozlišujeme, usporadúvame, opakujeme

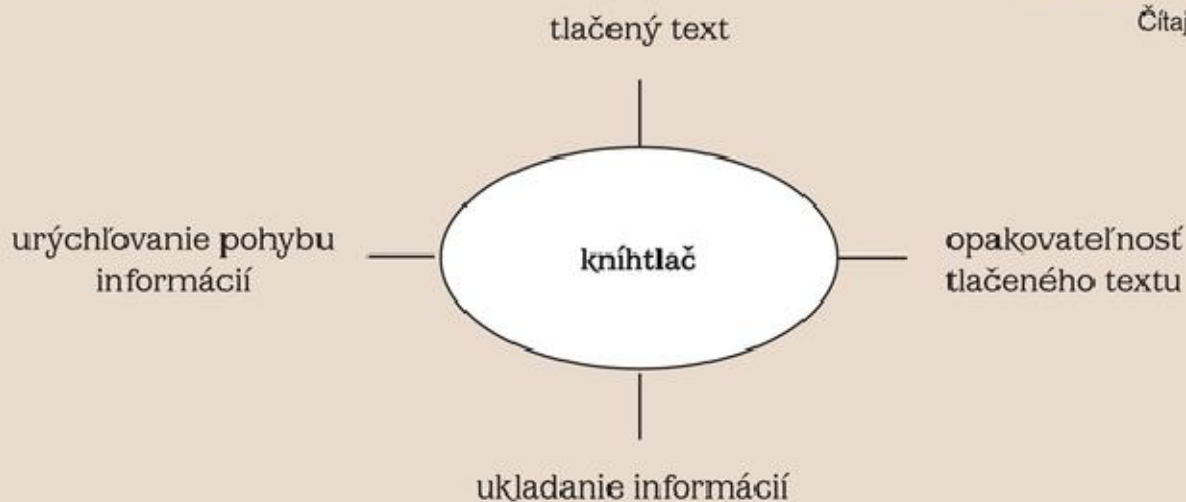
1. **Dôležité slová a mená:** vojny, príčiny a dôsledky vojen
2. Porozmýšľajte, prečo vojny sprevádzajú človeka všetkými historickými obdobiami jeho dejín.
3. Na základe príbehu svojej rovesníčky Kim rozoberte dôsledky vojen pre deti.
4. Zistíte, aký vojenský konflikt prebieha v súčasnosti vo svete.

Pohľad späť IV

1. Vysvetlím dôležité slová - pojmy.

2. Pochopím vzťahy medzi dôležitými slovami - pojмами - pomocou pamäťovej mapy. Vystihnem základné znaky kníhtlače.

Čítajúca žena, obraz z roku 1630

3. Rozpoznám druhy písem z minulosti.
4. Zoradím jednotlivé druhy písma od najstaršieho po najmladšie.
5. Zhodnotím význam vynálezu písma pre život človeka a spoločnosti.
6. Vysvetlím myšlienku starého kníhtlačiara: „Viac ako zlato zmenilo svet olovo a olovo v debničke na písmená viac ako olovo v puške.“
7. Vysvetlím myšlienku starých Rimanov: „Keď rinčia zbrane, Múzy mlčia.“

V písárskej dielni

V kníhtlačiarскеj dielni

8. Priradím k jednotlivým náboženstvám dôležité slová - pojmy: synagóga, moslim, katolík, evanjelik, Biblia, Starý zákon, mešita, Nový zákon, Korán.

NOBILIS D
NICOLAUS
PASTY DE
EADDEM IMPET
RAT ARMA
ANNO 1636

Literatúra

- BERGISCH, J. a kol. *Wereldverkenning. Praat-boek 6a*. Malmberg den Bosch, 1992.
- BLOCH, M. *Feudální společnost*. Praha: Argo, 2011.
- BONDER, N., R. *Jidiše kop*. Praha: Knižní klub, 2008.
- BRABCOVÁ, A. (ed.) *Brána muzea otevřená. Průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea*. Náchod: Juko, 2008.
- BRÜCKNER, D., – LACHNER, H. *Geschichte erleben 1*. Bamberg: Buchners, 2002.
- KRATOCHVÍL, V. *Metafora stromu ako model didaktiky dejepisu*. Bratislava: RAABE, 2019, 270 s. ISBN 978-808140-365-1.
- DANIŠ, M. – KRATOCHVÍL, V. *Denník z pátrania po minulosti*. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana, 1999.
- ECK, G. *Terra 1 - 3*. Stuttgart: Ernst Klett Verlag, 2009.
- DUPUY, P. *Histoire, images, imaginaire*. Pisa: Universita Pisa Edizioni plus, 2002.
- DUROSEL, J. B. *Dejiny Európy a Európanov*. Bratislava: Fortuna Print, 2002.
- FAGAN, B. *Sedmdesát velkých vynálezů starověku*. Praha: Nakladatelství Slovart, 2005.
- KÉKI, B. *5000 let písma*. Praha: Mladá fronta, 1984.
- KOVÁČ, D. *Kronika Slovenska 1 Od najstarších čias do konca 19. storočia*. Bratislava: Fortuna Print, 1998.
- LEDUC, J. *Historici a čas. Koncepcie, otázky, diela*. Bratislava: Kalligram, 2005.
- MANDELOVÁ, H. *Moje vlast je v Evropě*. Liberec: Dialog, 2008.
- MIQUEL, P. *Histoire. College. Manuel Plus*. Editions de la Cité-Bordas/Sejer. Paris, 2007.
- MULIGAN, T. – WOOTERS, D. *The Georg Eastman House Collection. Dějiny fotografie od roku 1839 do současnosti*. Praha: Slovart, 2010.
- NATIONAL GEOGRAPHIC. *Essential visual History of the World*. Berlin: P. Delius Verlag, 2007.
- Obrazový a textový materiál poskytnutý Múzeom školstva a pedagogiky v Bratislave.
- OROS, Z. – ŠIŠMIŠ, M. *Rodové postupnosti a ich grafický vývoj*. Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 2004.
- PANDEL, H., J. *Geschichte konkret 1, 3*. Braunschweig: Westermann, 2005.
- PANDEL, H., J. *Zeittupe 1*. Hannover: Schroedel Verlag, 2001.
- SONTAGOVÁ, S. *O fotografii*. Praha: Paseka, 2002.
- Kol. autorov. *Rodinná encyklopédia Výber svetových dejín*. Bratislava: Readers Digest Výber, 2000.
- Školský atlas sveta*. Harmanec: VKV, 2006.
- ŽIFČÁK, F. *Štátny archív v Levoči*. Bambow, 2004.
- ŽIGO, P. *Kapitoly z dejín slovenskej kultúry*. Bratislava: AEP, 2004.
- WIRTH, P. *Le livre d'histoire*. Paris: Delagrave, 1985.

ISBN 978-80-8120-848-5

9 788081 208485